

НОРА ХАЛИМИ

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

Уџбеник за другу годину гимназијског образовања

Ликовна уметност 2, Уџбеник за другу годину гимназијског образовања

Одобрено од стране Министарства образовања и науке,
у складу с Решењем бр. 26-560/1 од 4.5.2026.

Наслов у оригиналу

Ликовна уметност 2, Учебник за втора година гимназиско образование

Издавач

Литера груп, Скопје, 2026

Аутор

Нора Халими

Главни уредник

Ајнуре Селмани

Уредник

Самије Лимани Муслиу

Стручни сарадник

Ана Франговска

Комисија за ревизију МОН

Академик Невзат Бејтули - Кица

проф. д-р. Нехат Беџири

Катерина Филипоска Стефановска

Преводац са македонског у српски језик

Даниела Станковска

Језичка лектура

Даниела Станковска

Дизајн

Арбана Дехари - Литера груп, Нора Халими,

Графичко и техничко уређење

Литера груп

Штампа

Принт Фактори – Скопје

Тираж

25

© 2026 Литера груп. Сва права задржана.

Ниједан део овог уџбеника не сме се репродуковати, копирати, дистрибуирати, јавно саопштавати или преносити у било ком облику или на било који начин, електронски, механички, фотокопирањем, снимањем или на други начин, без претходне писмене дозволе издавача.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

73/76(075.3)=163.41

ХАЛИМИ, Нора

Ликовна уметност 2 : уџбеник за другу годину гимназијског образовања
/ Нора Халими ; [преводац са македонског у српски језик Даниела
Станковска]. - Скопје : Литера груп, 2026. - 127 стр. : илустр. ; 30 см

Превод на делото: Ликовна уметност 2 : учебник за втора година
гимназиско образование. - Библиографија: стр. 127

ISBN 978-608-4855-97-2

COBISS.MK-ID 69356293

ПРЕДГОВОР

Уметност је универзална форма људског изражавања која повезује прошлост, садашњост и будућност. Она је прозор у људску мисао и емоцију и суштински трајан део људског искуства. Ликовна уметност одсликава разноврсност креативног изражавања различитих култура и помаже нам да разумемо свет око нас. Кроз визуелне форме, човек је кроз историју преносио своје мисли, осећања и идеје, стварајући дела која сведоче о времену, друштву и култури у којима су настала.

Ликовна уметност има значајну улогу у образовању јер подстиче креативно размишљање, визуелну писменост и способност изражавања мисли и осећања. Кроз ликовно образовање, ученици уче да посматрају, анализирају и тумаче визуелне садржаје, развијајући критичко мишљење и естетску свест.

Овај уџбеник је намењен ученицима друге године гимназијског образовања и израђен је у складу са Наставним програмом Министарства образовања и науке Републике Северне Македоније.

Он се надовезује на знања стечена у првој години и усмерен је на упознавање са модерном и савременом уметношћу у свету и у Републици Северној Македонији, ликовним изражавањем, уметношћу у простору, дизајном, визуелном комуникацијом и дигиталном уметношћу.

У оквиру тематских јединица, ученици ће пронаћи визуелне примере, кључне појмове, активности, занимљиве податке и питања која подстичу активно учешће у наставном процесу и помажу им да изграде личан однос према уметности у ширем контексту историје, ликовног изражавања и визуелне комуникације.

Изучавањем садржаја, ученици ће стећи основна знања и развити способности за даље разумевање уметности и њене улоге у савременом културном и друштвеном контексту. Ликовна уметност у савременом образовању повезује традиционалне праксе са дигиталним медијима и новим технологијама.

Надам се да ће овај уџбеник бити корисна подршка наставницима у реализацији наставног програма и да ће припремити ученике за активно и одговорно учешће у динамичном визуелном окружењу савременог друштва.

Нора Халими

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	3
-----------	---

ТЕМА 1: РАЗВОЈ МОДЕРНЕ И САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ

1.1 Улога и структура уметничког дела	7
1.2 Почеци модерне уметности	11
1.3 Импресионизам	11
1.4 Постимпресионизам	14
1.5 На прагу новог века: фовизам, експресионизам и кубизам	17
1.6 Фовизам	18
1.7 Експресионизам	20
1.8 Кубизам	22
1.9 Експерименти у модерној уметности	25
1.10 Дадаизам	25
1.11 Надреализам	27
1.12 Апстрактна уметност	30
1.13 Апстрактни експресионизам	33
1.14 Оп-арт	36
1.15 Постмодерна и савремена уметност	38
1.16 Поп-арт	38
1.17 Концептуална уметност	40
1.18 Флуксус и уметнички перформанс	42
1.19 Видео-уметност	44
1.20 Дигитална и имерзивна уметност	45
1.21 Иновација и континуитет: додатни уметнички покрети с краја 1960-их и током 1970-их	47
1.22 Модерна и савремена уметност у Републици Северној Македонији	52

ТЕМА 2: ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

2.1 Цртачке технике	64
2.2 Сликарске технике	70
2.3 Графичке технике	75
2.4 Вајарске технике	79

ТЕМА 3: УМЕТНОСТ У ПРОСТОРУ

3.1 Архитектура и урбанизам	83
3.2 Урбана уметност	88
3.3 Интервенција у простору	92

ТЕМА 4: ДИЗАЈН, ВИЗУЕЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И ДИГИТАЛНА УМЕТНОСТ

4.1 Врсте дизајна	97
4.2 Визуелна комуникација	107
4.3 Фотографија као визуелни медијум	110
4.4 Дигитални медији и мултимедијално изражавање	115

ТЕМА 1: РАЗВОЈ МОДЕРНЕ И САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ

Ми изучавамо уметности и њихову историју зато што нам оне помажу да разумемо како су се људи изражавали, како у прошлости тако и данас.

Историја уметности нам омогућава да истражимо различите људске културе и да разумемо друштво и свет у којем живимо.

Од пејинских слика до савремених дела, развила се велика разноврсност уметничких праваца. Историчари и критичари уметности дају сваком правцу различите дефиниције и тумачења. Ипак, без обзира на време или место настанка, без обзира на социјални, културни, духовни и историјски контекст, уметност је увек постојала зато што је уметник имао нешто да каже и изабрао је начин да то изрази.

Потреба и жеља за комуникацијом мисли, осећања и идеја овек су биле у центру уметничког изражавања. Уметност је универзална форма људског изражавања која повезује прошлост са садашњошћу и будућношћу.

Прва тема из овог уџбеника је наставак садржаја обрађеног у уџбенику „Ликовна уметност I“ за прву годину гимназијског образовања. У њему сте се упознали са развојем ликовне уметности од праисторије до краја средњег века. У овом делу уџбеника упознаћете се са почецима и развојем модерне и савремене уметности, њиховим разликама, историјским контекстом, кључним карактеристикама, главним покретима и њиховим представницима, као и са модерном и савременом уметношћу у Републици Северној Македонији.

Изучавањем модерне и савремене уметности разумећете како су се форма и значење уметничких дела мењали са друштвеним, економским и технолошким променама. Развићете вештине анализе, оцењивања и тумачења уметничких дела и научићете како нам уметност помаже да гледамо и доживљавамо свет око нас.

Циљеви теме

- Да идентификујеш и објашњаваш главне модерне и савремене уметничке правце, њихове главне карактеристике, представнике и најпознатија дела.
- Да препознајеш и упоређујеш значајна дела реномираних уметника из света и из РС Македоније у контексту њиховог стила и времена.
- Да анализираш уметничка дела према форми, боји, композицији, симболици и идеји, користећи одговарајући ликовни речник.
- Да ствараш оригиналну ликовну творевину инспирисану савременим уметничким праксама и сопственом идејом.
- Да развијеш осећај поштовања према савременој уметности, препознајући њену улогу у култури и друштву.
- Да развијеш визуелну перцепцију кроз препознавање естетских и ликовних вредности у уметничком делу.

УЛОГА И СТРУКТУРА УМЕТНИЧКОГ ДЕЛА

Уметничко дело је свако дело које је створио уметник са циљем да изрази идеје, осећања или визију, да комуницира или инспирише, и често да подстакне размишљање, емоционалну или интелектуалну реакцију код гледаоца.

Уметничко дело је резултат индивидуалне креативности, али и одраз културног, историјског и друштвеног контекста у којем је настало.

Уметничко дело има више међусобно повезаних **улога**:

- омогућава уметнику да **изрази** своје емоције, идеје, лична искуства и идентитет;
- **комуницира** са публиком кроз поруке, приче и симболе;
- делује као **огледало друштва**, одражавајући културне вредности, друштвена питања и историјске тренутке;
- обезбеђује **естетски доживљај**, нудећи визуелно или естетско задовољство;
- може имати **критичку улогу**, преиспитивати друштвене норме, критиковати стварност и подстицати размишљање и дебату;
- има **васпитно-образовну** функцију, помаже у разумевању историје, културе и људске креативности;
- има **симболичку улогу**, користи симболе и метафоре за преношење дубљих значења;
- може бити **трансформативна**, утицати на перцепцију, осећања и ставове појединца и друштва;
- и има **функционалну улогу**, посебно у архитектури, графичком дизајну и примењеним уметностима уопште, при чему уметност, осим естетске, има јасну практичну и функционалну намену, олакшавајући свакодневни живот.

Уметничко дело је сложена целина састављена од више међусобно повезаних елемената. Његова **структура** нам помаже да боље разумемо дело, уметникову поруку и начин на који дело делује на публику.

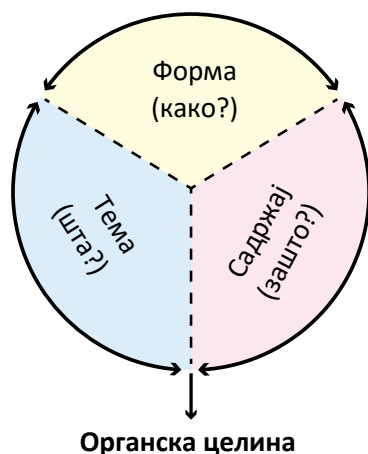
Тема, форма и садржај одувек су били три основна саставна елемента уметничког дела, иако су различито заступљени у различитим културама и уметничким праксама. Претпоставља се да то и даље важи и данас, иако у последњим годинама код неких савремених уметничких дела ови саставни елементи постају тежи за препознавање, разликовање и јасно дефинисање.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

уметничко дело, структура, тема, форма, садржај, органска целина, материјал и уметничке технике, слојевитост, контекст, значење, интерпретација

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

материјал и уметничке
технике, слојевитост, контекст,
значење, интерпретација

Тема уметничког дела односи се на оно што је **приказано или о чему дело говори**. Традиционално, тема се односила на: личност, догађај, предмет, природни мотив, идеју, емоцију или симбол.

Она се и даље може односити на њих, али са појавом апстрактне уметности, тема може упућивати и на одређену конфигурацију ликовних елемената.

Ово се, па, може сукобити са појмом форме, који се најчешће разуме као начин коришћења и организовања ликовних елемената и принципа при изградњи уметничког дела. Тема може бити реалистична, симболична или апстрактна.

Форма је начин изражавања теме, односно визуелни језик преко којег уметничко дело преноси свој садржај. Форма уметничког дела представља **комбинацију ликовних елемената и принципа** кроз које се организује и обликује визуелни израз. Она одговара на питање како је дело израђено.

Садржај одговара на питање **зашто је дело створено**, које су **његове поруке, значење, идеја или намера**. Он произилази из односа између теме, форме, контекста и интерпретације и често укључује емоционалне, симболичке, социјалне или концептуалне слојеве.

Садржај се данас често мења или није јасно препознатљив. Уобичајено, садржај се сматра целокупном поруком уметничког дела коју уметник ствара, а гледалац тумачи. Ипак, код неких савремених дела, садржај произилази из веома личних искустава уметника, па је зато гледаоцу понекад тешко да га у потпуности разуме уколико нема слично искуство.

Ове дефиниције теме, форме и садржаја су традиционалне. У савременој уметности, границе између њих се преплићу и често се не могу јасно раздвојити, па уметничко дело изражава поруку и значење кроз експерименталне медије и технике, кроз материјал или кроз саму структуру дела.

Медији и технике су важан део структуре уметничког дела јер они обликују дело и помажу уметнику да пренесе своје идеје и осећања публици.

Медији су материјали које уметник користи да би створио дело, као што су: боја, оловка, глина, метал, тканина, дигитални алати или комбинација различитих материјала. Они утичу на изглед, текстуру и трајност дела.

Уметничке технике су различите методе и приступи које уметник користи да би реализовао своје дело, постигао одређене ефекте и изразио своју креативну замисао. Оне укључују технике: сликарства, цртања, скулптуре, графике, текстила и декоративних техника, као и модерне и експерименталне форме, као што су: дигитална уметност, видео-уметност, перформанс или концептуална уметност.

Контекст као део структуре односи се на услове, околности и средину у којој је неко уметничко дело настало. Он обухвата историјске, културне, друштвене и личне околности у којима је дело настало.

Интерпретација уметничког дела је начин на који гледалац разуме, доживљава и објашњава његово значење. Интерпретација није иста за све; свако може видети нешто различито, што је део лепоте уметности.

Интерпретација је тесно повезана са **слојевитошћу уметничког дела**, што подразумева постојање више нивоа значења. Поред **визуелног** и **формалног слоја** (који обухвата видљиве елементе и материјал), дело садржи **садржински, симболички и контекстуални** слој повезан са темом, мотивима и поруком, као и **интерпретативни** слој који зависи од гледаоца и његовог знања и искуства. Ова слојевитост му даје дубину и омогућава различита читања и значења кроз време.

Као закључак, структура уметничког дела није само физичка или визуелна, већ представља интегрисану мрежу међусобно повезаних елемената: тема, форма, садржај, медији, техника, контекст и интерпретација. Они заједно стварају сложену, смислену, естетску и слојевиту целину у којој сваки елемент има своју улогу и значење. Оваква структура омогућава да се уметничко дело не само визуелно доживи, већ и дубље разуме и интерпретира. Кроз анализу структуре уметничког дела, ученици развијају критичко размишљање, визуелну писменост и дубље разумевање уметности и њене улоге у друштву.

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе од 3-5 ученика и изаберите једно модерно или савремено уметничко дело. Покушајте да га анализирате са више аспеката: шта дело приказује, како је тема изражена кроз боју, линије, форму или материјал, која је порука или значење, којим техникама и материјалима је направљено, да ли постоји симболика или скривене поруке које вас терају да се осећате на одређени начин или да размишљате о нечему.

АКТИВНОСТ

Стварај своју уметничку творевину. Изабери тему за своје дело. То може бити: портрет, пејзаж, мртва природа, апстрактна тема. Размисли о форми (боја, линија, композиција). Одлучи који медијум и технику ћеш користити. Размисли о садржају и значењу свог дела. На крају, припреми кратко објашњење за клас.

► Знаш ли да...

„Звездана ноћ“ је једно од најпознатијих дела Ван Гога и постимпресионизма. Дело приказује ноћни пејзаж са селом и небом испуњеним вртлогом звезда и месецом. Тема је ноћни пејзаж, форма су изражене линије, снажне боје и динамични потези четкице, а садржај преноси унутрашње емоционално стање уметника – немир, осетљивост и духовну дубину.

◀ Винсент ван Гог, „Звездана ноћ“, 1889. год.

► Знаш ли да...

„Балонски пас“ је једно од најпознатијих дела Џефа Кунса и често се користи као симбол савремене поп-арт и комерцијализоване уметности. Дело показује већину улога уметности. Оно изражава радост и игру (експресивна улога), привлачи пажњу и подстиче разговор о поп-култури (комуникативна улога) и визуелно је упечатљиво због величине и боје (естетска улога). Дело, такође, поставља питања о вредности уметности и утицају масовне културе (критичка улога), функционише као визуелни стимулатор у јавном простору (функционална улога) и симболизује детињство и радост кроз једноставну форму пса од балона (симболичка улога).

▲ Џеф Кунс, „Балонски пас“, серија скулптура створених између 1994. и 2000. год., при чему свака има различиту боју: плаву, магенту, жуту, наранџасту и црвену.

Питања

1. Шта је уметничко дело и које су његове основне улоге?
2. Који су основни саставни елементи структуре уметничког дела?
3. Шта подразумевамо под темом, формом и садржајем уметничког дела?
4. Зашто су медији, технике и контекст важни за разумевање уметничког дела?
5. Шта значи слојевитост уметничког дела?

ПОЧЕЦИ МОДЕРНЕ УМЕТНОСТ

Модерна уметност почиње средином 19. века када су уметници почели да се удаљавају од строгих академских правила и да траже нове начине изражавања.

Под утицајем великих друштвених и индустријских промена, они су се усмерили ка приказивању реалног, свакодневног живота.

Симболичну тачку преокрета представљао је Салон одбијених дела у Паризу 1863. године, где су дела одбијена од званичног салона, међу којима и „Доручак на трави“ Едуара Манеа, довела у питање традиционалну уметничку естетику и подстакла јавну дебату.

Ово ослобађање од традиције створило је услове за даље експерименте у уметности и довело до појаве импресионизма и постимпресионизма, где се фокус померио ка светлости, боји, пролазним визуелним утисцима, личном изразу, емоцијама и према духовном.

ИМПРЕСИОНИЗАМ

Уметност дочаравања светлости

Историјски и друштвени контекст

Импресионизам се појавио у Француској крајем 19. века. Овај, претежно сликарски покрет, представљао је велико одступање од старих академских правила зато што су импресионисти желели да прикажу тренутак такав какав јесте, посебно светлост и атмосферу. Они су често сликали на отвореном (en plein air) како би приказали савремене сцене, пејзаже и делове градског живота.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

импресионизам, *plein air*, светлост и боја, Моне, Реноар, Дега

► Знаш ли да...

en plein air је термин из француског језика који значи сликање на отвореном, директно у природном окружењу, уместо у атељеу. Сликање en plein air омогућило је импресионистима да пажљиво проучавају природну светлост и начин на који она утиче на боје које користе.

Главне карактеристики импресионизма

Импресионизам као уметнички покрет одликује се низом карактеристика које представљају радикалну промену у начину стварања и доживљавања уметности: кроз фокус на светлост и боју, дочаравање пролазних визуелних утисака и атмосфере, слободне и видљиве потезе четкице, као и приказивање свакодневних сцена и пејзажа. Карактеристично је и сликање на отвореном, прихватање несавршености и динамике, као и употреба асиметричних композиција.

АКТИВНОСТ

Изађите напоље или погледајте фотографију и покушајте да дочарате светлост, сенке, боје и атмосферу тренутка тачно онако како га видите. Користите папир или платно, боје (акварел или уље), четкице, оловке, пастеле.

Користите слободне потезе четкице и живописне боје како бисте приказали светлост, боју и атмосферу. Након завршетка, поделите своју слику и објасните које сте елементе импресионизма користили.

Главни представници и дела импресионизма

Главни представници импресионизма су: **Клод Моне**, **Пјер-Огист Реноар** и **Едгар Дега**. Моне је познат по слици „Импресија, рађање сунца“ и по пејзажима са воденим љиљанима, Реноар по „Балу Мулен де ла Галет“ и по портретима савременог живота, а Дега по сликама балерина и сценама из балета. Други значајни представници били су: **Камиј Писаро**, **Берт Моризо**, **Мери Касат** и **Алфред Сислеј**.

▲ Клод Моне, „Импресија, рађање сунца“, 1872. год.

▶ Пјер-Огист Реноар, „Бал у Мулен де ла Галет“, око 1876. год.

▶ Едгар Дега, „Час балета“, између 1874. и 1876. год.

▶ Берт Моризо, „Колевка“, 1873. год.

Импресионизам у другим медијима

Иако се импресионизам најчешће повезује са сликарством, он је утицао и на друге уметничке форме. У **скулптури**, уметници попут **Огиста Родена** користили су динамичне форме и игру светлости и сенки, стварајући „живе“ фигуре. У **графици** и **литографији**, **Едуар Мане** и **Едгар Дега** приказивали су савремене сцене кроз технике отискивања.

► Знаш ли да...

Иако Огист Роден није био импресиониста, у његовој скулптури „Балзак“ примећује се утицај импресионизма. Уместо детаљне и прецизне обраде, Роден користи слободно моделовану форму и грубу површину, чиме истиче општи утисак и израз, а не тачну физичку сличност. Као и код импресиониста, циљ није реалистичан приказ, већ преношење осећања и тренутне перцепције, што ово дело чини значајним за развој модерне скулптуре.

▲ Огист Роден, „Балзак“, од 1892. до 1897. год.

АКТИВНОСТ

Организујте малу изложбу у учионици са свим вашим сликама. Разгледајте слике других ученика и разговарајте о различитим приступима, техникама и начинима коришћења боје и светлости. Поделите своје утиске и објасните како сте користили карактеристике импресионизма.

Питања

1. Шта је модерна уметност и када је почела?
2. Које су главне карактеристике импресионизма?
3. Именуј најмање три познате импресионистичке слике и њихове ауторе.
4. Шта значи термин „en plein air“?
5. Који импресиониста је био познат по сликама са балеринама?

ПОСТИМПРЕСИОНИЗАМ

Уметност боје и осећања

Историјски и друштвени контекст

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

постимпресионизам, боја, емоција, форма, симболика, субјективност, поентилизам, симболизам, Сезан, Сера, Гоген, Ван Гог, Мунк, арт нуво, Климт

Постимпресионизам се појављује као наставак и реакција импресионизму. У овом периоду, Париз и други европски градови доживљавају велике социјалне, економске и културне промене – урбанизацију, индустријску револуцију и развој нових социјалних класа. Градска средина, кафане, паркови, рурални пејзаж и свакодневни живот постају главни извори инспирација.

Уметници се све више усмеравају ка личном изразу, емоцијама и духовном, пре него ка самом визуелном утиску светлости и боје.

Главне карактеристике постимпресионизма

► Знаш ли да...

Пол Гоген је напустио Француску и отишао на Тахити у потражи за мирном и егзотичном средином, верујући да ће тамо наћи чистији и аутентичнији начин живота, што је снажно инспирисало његову уметност. Тамо је створио дела са снажним бојама и симболичким мотивима инспирисаним локалним животом и природом.

Постимпресионизам је наставио усмерење импресионизма ка боји и светлости, али су се уметници окренули и симболици, структури и изражавању емоција. Користили су смеле боје, контрасте и динамичне композиције и више су се фокусирали на лични израз. У овом периоду појавиле су се технике попут поентилизма и истраживање примитивизма, који су обогатили визуелни језик уметности и припремили пут за модерну уметност, као и за апстракцију и симболизам.

Главни представници и дела постимпресионизма

У постимпресионизму су се развила два правца. **Пол Сезан** и **Жорж Сера** су се фокусирали на форму, структуру и технике попут поентилизма, док су **Пол Гоген** и **Винсент ван Гог** истраживали емоције и духовне теме експресивним бојама.

Анри Русо је сликао фантастичне пејзаже са јасним контурама и снажним бојама.

Значајна дела су „Мртва природа са јабукама“ Сезана и „Соба“ Ван Гога, као и „Тахићанке на плажи“ Гогена и „Недељно поподне на острву Ла Гранд Жат“ Сераа, која показују различите приступе боји, форми и емоционалном изразу.

АКТИВНОСТ

Посматрајте мртве природе Сезана и уочите боју, форму и композицију. Створите своју мини-композицију инспирисану његовим стилом. Презентујте је и објасните које сте елементе Сезановог стила користили.

Винсент ван Гог,
„Спаваћа соба“, 1889. год.

Пол Сезан,
„Мртва природа са јабукама“,
1875-1877. год.

Жорж Сера,
„Недељно поподне на острву Ла Гранд Жат“,
1884-1886. год.

Пол Гоген, „Тахићанке на плажи“,
1891. год.

▲ Анри де Тулуз-Лотрек, „Ла Гулу у Мулен ружу“, 1891. год.

Постимпресионизам у другим медијима

Анри де Тулуз-Лотрек био је француски постимпресиониста који је сликао сцене из париских кафана, кабареа и позоришта, а био је познат и по својим иконичним постерима за кабаре „Мулен руж“.

Између постимпресионизма и фовизма нема јасно дефинисаног правца, већ је реч о транзиционом периоду са преклапањем идеја и стилова, што води ка модерној уметности у 20. веку. У овом периоду развија се симболизам који се фокусира на унутрашња осећања, емоције и идеје, користећи симболе и митолошке мотиве, са представницима као што су **Густав Моро**, **Одилон Редон** и **Едвард Мунк**. Такође, појављује се **арт нуво** (Art Nouveau), стил са декоративним, органским формама инспирисаним природом, при чему је кључна фигура **Густав Климт**.

▲ Густав Климт, „Пољубац“, 1908. год.

▲ Едвард Мунк, „Крик“, 1893. год.

Питања

1. Шта је постимпресионизам?
2. Које су главне карактеристике уметности постимпресионизма?
3. Који постимпресионистички уметници су познати по структури и форми, а који по емоцијама?
4. Наведи једно познато дело Пола Сезана, Ван Гога, Гогена или Сераа.
5. Који уметнички правци су се појавили након постимпресионизма?

НА ПРАГУ НОВОГ ВЕКА: ФОВИЗАМ, ЕКСПРЕСИОНИЗАМ И КУБИЗАМ

Историјски и друштвени контекст

Крајем 19. и почетком 20. века развијају се фовизам, експресионизам и кубизам као део модерне уметности. Ови покрети су увели нов приступ боји, форми и изражавању.

Разноврсност, брзе промене и мноштво „изама“ обликују уметност 20. века. Понекад је тешко класификовати уметнике према овим „измама“, јер се многи нису ограничавали на један стил и нису радили на исти начин током целе своје каријере.

У том периоду Европа доживљава велике технолошке, друштвене и културне промене које мењају перцепцију стварности и утичу на уметнике да траже нове начине за приказивање света. У Француској се појавио фовизам, инспирисан постимпресионизмом, симболизмом и уметношћу Африке и Океаније, са интензивним бојама, слободним композицијама и преувеличаним формама. Име фовизам потиче од француског израза „les fauves“, што значи „дивље звери“. У Немачкој се развија експресионизам који се фокусира на унутрашњи свет и емоције, под утицајем индустријализације и Фројдових психолошких теорија, а манифестује се у сликарству, скулптури, позоришту и филму.

Паралелно, кубизам са Пикасом и Браком разлаже предмете на геометријске форме и више перспектива, стварајући апстраховане композиције и утичући на скулптуру, архитектуру и графички дизајн.

ФОВИЗАМ

Уметност „дивљих звери“

Главне карактеристике фовизма

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

фовизам, „дивље звери“, боја, експресија, декоративност, слобода, Матис, Дерен, Вламинк

Фовизам као уметнички покрет карактерише храбра и нереалистична употреба боје, као и динамичне, стилизоване композиције које се удаљавају од традиционалног репрезентативног сликарства. У делима често одсуствује класична перспектива, а простор је раван и декоративан. Уметници приступају субјективно, приказујући стварност према личном осећању, а не према визуелној тачности. Инспирацију црпе и из примитивне и народне уметности, што доприноси снажној изражајности и јасној визуелној поруци.

Главни представници и дела фовизма

► Знаш ли да...

Француски критичар Луј Воксел описао је дела фовиста као „дивље звери“ када их је видео на изложби „Јесењи салон“ у Паризу 1905. године. Овај израз је касније прихваћен као назив за цео уметнички покрет и остао је у употреби у историји уметности.

Фовизам је револуционарни уметнички покрет чији је водећи представник Анри Матис, заједно са Андреом Дереном и Морисом де Вламинком.

Анри Матис, најзначајнија фигура фовизма, познат је по интензивним, чистим бојама, поједностављеним формама и декоративним, равним композицијама где је боја главно изражајно средство. Андре Дерен ствара динамичне композиције са снажним бојама, инспирисане примитивном уметношћу, при чему емоција има предност над реализмом. Морис де Вламинк користи експресивне потезе и контрасте како би приказао енергичне пејзаже и сцене из свакодневног живота.

Значајна дела су „Плес“ Матиса, „Плес“ Дерена и „Река Сена код Шатуа“ Вламинка, која истичу радост, декоративност и емоционални израз.

АКТИВНОСТ

Поделите се у мале групе и изаберите тему за колаж, на пример пејзаж, сцену из свакодневног живота или фигуре у покрету. Користите разнобојни папир, часописе, бојице и фломастере како бисте створили колаж инспирисан фовизмом, са интензивним бојама, поједностављеним формама и декоративним стилем. Када завршите, презентујте свој колаж пред класом и објасните које сте фовистичке елементе користили и како сте их комбиновали у групном раду.

▲ Анри Матис, „Плес“, 1910. год.

◀ Андре Дерен, „Плес“, 1906. год.

◀ Морис де Вламник, „Река Сена код Шатуа“, 1906. год.

Фовизам у другим медијима

Иако је фовизам најпознатији као сликарски покрет, његове идеје се појављују и у другим уметничким медијима. **Матис, Дерен и Вламник** су, поред сликарства, стварали дела и у другим медијима, као што су: **цртеж, графика, акварел и декоративна уметност.**

Питања

1. Када, где и под којим утицајима се појавио фовизам?
2. Шта значи име „фовизам“ и одакле потиче?
3. Које су главне карактеристике фовизма у сликарству?
4. Који уметници се сматрају главним представницима фовизма?
5. Наведи једно познато дело фовизма и објасни зашто је важно.

ЭКСПРЕСИОНИЗМ

Уметност људске душе

Главне карактеристике експресионизма

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

експресионизам,
субјективност, уметничке
групе, Кирхнер, Кандински,
Дикс, Барлах, Лембрук,
Колвиц

Експресионизам се карактерише снажним изражавањем емоција и субјективног доживљаја света. Он наглашава личну интерпретацију, сирова осећања и психолошка стања уметника и гледаоца. Експресионисти су користили искривљене форме, наглашене линије и снажне боје како би приказали своја осећања, страхове, као и егзистенцијална питања и анксиозност модерног света.

Главни представници и дела експресионизма

► Знаш ли да...

Василиј Кандински се сматра првим уметником који је стварао апстрактне слике где боја и форма самостално преносе осећање, без приказивања конкретних предмета.

Немачки уметници почетком 20. века сматрали су себе носиоцима нових уметничких вредности и настојали су да превазиђу традиционална правила која су ограничавала уметност њиховог времена. У том контексту појавиле су се три значајне уметничке групе са снажним утицајем на европско сликарство:

Група „**Мост**“, основана 1905. године, залагала се за директан и експресиван израз са снажним бојама, а њени најзначајнији представници су **Ернст Лудвиг Кирхнер** и **Емил Нолде**. „Плави јахач“, оформљена 1911. године, фокусира се на духовност, симболику и апстракцију, са **Василијем Кандинским** као кључним представником.

После Првог светског рата појавила се група „**Нова предметност**“, која је увела реалистичнији и критички однос према друштву, са **Оттом Диксом** и **Џорџом Гросом** као њеним најпознатијим представницима.

Међу значајним експресионистичким делима су „Улица, Дрезден“ Кирхнера, „Плави јахач“ Кандинског и „Рат“ Ота Дикса, која илуструју разноврсност израза, теме и утицај експресионизма на модерну уметност.

▲ Ернст Лудвиг Кирхнер,
„Улица, Дрезден“, 1907. год.

▲ Василиј Кандински, „Плави јахач“,
1903. год.

▲ Ото Дикс, „Рат“, 1932. год.

Експресионизам у другим медијима

Експресионизам се није развијао само у сликарству, већ и у **скулптури и графици**. У скулптури, уметници попут **Ернста Барлаха** и **Вилхелма Лембрука** користили су деформисане фигуре и драматичне форме како би изразили људске емоције и психолошка стања. У графици, Кете Колвиц је кроз снажне линије и контрасте приказивала бол и социјалну неправду, чиме се истиче суштина експресионизма: изражавање унутрашњег света човека.

◀ Кете Колвиц,
„Оштрење косе“, 1905. год.

Питања

1. Шта је експресионизам и када се појавио?
2. Које су главне карактеристике експресионизма?
3. Које су главне уметничке групе експресионизма?
4. Шта је био фокус групе „Плави јахач“ и ко ју је предводио?
5. Како су ове групе утицале на развој модерног европског сликарства?

АКТИВНОСТ

Изабери музичку композицију и претвори звук у апстрактну слику. Користи линије, боје и форме да прикажеш оно што чујеш. Можеш радити индивидуално или у групи, на папиру или у дигиталној апликацији. Када завршиш, објасни како твоје линије и боје представљају музику и емоције које си визуелно доживео. Научи како боја и форма могу пренети звук и емоције, као код Кандинског.

▲ Вилхелм Лембрук, „Стојећи младић“, 1913. год.

АКТИВНОСТ

Изабери једну емоцију: радост, тугу или страх и кроз боју и форму прикажи је на папиру или платну. Не цртај конкретне предмете, већ дозволи боји и линијама да покажу твоја осећања. Када завршиш, објасни зашто си изабрао баш те боје и форме и како оне преносе твој унутрашњи свет, исто као експресионисти.

КУБИЗАМ

Уметност геометрије и структуре

Главне карактеристике кубизма

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

кубизам, геометријске форме, аналитички и синтетички кубизам, Пикасо, Брак, колаж и асамблаж

Кубизам се развио у два правца: **аналитички** и **синтетички кубизам**.

Аналитички кубизам разлаже објекте на геометријске форме и приказује их из више углова истовремено, са пригушеним бојама и наглашеном структуром.

Синтетички кубизам уводи поједностављене форме, светлије боје и колаже са различитим материјалима, као што су папир и новине, стварајући нове и експерименталне композиције.

Главни представници и дела кубизма

► Знаш ли да...

Име „кубизам“ потиче од критичког коментара француског уметничког критичара Луја Воксела који је приметио да Пикасо приказује предмете као кубове (коцке). Ово име је добио цео покрет јер су кубисти користили геометријске форме да би приказали предмете из више углова истовремено.

Главни представници аналитичког кубизма су **Пабло Пикасо** и **Жорж Брак**. У делу „Госпођице из Авињона“ Пикасо експериментише са геометријским формама и вишеструким перспективама, приказујући фигуре фронтално и под утицајем афричке уметности. Жорж Брак ствара дела попут „Виолина и свећњак“ са пригушеним бојама и сложеним композицијама. Касније, Пикасо и Брак развијају синтетички кубизам са поједностављеним формама, више боја и колажом, као на пример у делу „Човек са шеширом“ Пикаса.

У свом монументалном делу „Герника“, Пикасо комбинује аналитичке и синтетичке кубистичке форме са традиционалним мотивима, приказујући их на нов, нереалан начин. Ова комбинација појачава политичку поруку слике као моћног протеста против бруталности рата и тираније.

Хуан Грис је, такође, значајан представник синтетичког кубизма.

► Пабло Пикасо,
„Госпођице из Авињона“,
1907. год.

► Маска из региона Етумби,
Народна Република Конго

▲ Жорж Брак, „Виолина и свећњак“, 1910. год.

▲ Пабло Пикасо, „Човек са шеширом“, 1912. год.

▶ Пабло Пикасо, „Герника“, 1937. год.

Кубизам у другим медијима

Кубизам се манифестовао не само у сликарству већ и у **скулптури, графици, колажу и асамблажу**, користећи различите материјале за стварање нових форми, структура и просторног истраживања, отварајући пут ка модерној уметности.

Године 1909. **Пикасо** је створио прву **кубистичку скулптуру**, бронзану „Главу жене“, са геометријским, а не органским облицима.

У синтетичком кубизму користили су се колажи и асамблажи, тридимензионалне композиције створене од дрвета, метала, папира и других предмета из свакодневног живота. „Глава бика“ Пикаса је пример асамблажа, створеног од бициклистичких делова који формирају изглед бика.

▶ Пабло Пикасо,
„Глава жене“, 1909. год.

АКТИВНОСТ

Поделите се у мале групе и изаберите свакодневни предмет (на пример: музички инструмент, чашу, портрет или столицу). Анализирајте предмет и нацртајте га користећи кубистички приступ, приказујући га из више углова истовремено помоћу геометријских форми.

По жељи, укључите колаж са папиром или новинама.

На крај, нека свака група накратко представи своје дело и објасни да ли је користила аналитички или синтетички кубизам.

▲ Пабло Пикасо, „Глава бика“, 1943. год.

Након кубизма, уметници су наставили да истражују апстракцију, покрет и нове начине приказивања стварности. **Футуризам**, са представником **Умбертом Бочонијем**, фокусирао се на брзину, технологију и кретање.

Питања

1. У ком периоду и у ком граду се појављује кубизам?
2. Како кубисти приказују предмете и форме у својим делима?
3. Која су два главна правца кубизма?
4. Који уметници су главни представници кубизма?
5. Наведи један пример како се кубизам појављује и у другим медијима осим сликарства.

ЕКСПЕРИМЕНТИ У МОДЕРНОЈ УМЕТНОСТИ

Експерименти у модерној уметности показују да се уметници удаљавају од реализма. Они користе апстракцију, симболе, гестуалну технику и оптичке ефекте, истражују унутрашњи свет, свесно и подсвесно и отварају пут ка савременој визуелној уметности.

ДАДАИЗАМ И НАДРЕАЛИЗАМ

Историјски и друштвени контекст

После Првог светског рата Европа је била потресена насиљем, политичким кризама и социјалним променама. У таквом контексту појавио се дадаизам, авангардни покрет који је критиковао рационално, традиционално и друштво погођено ратом, користећи апсурд, иронију и експерименте са различитим медијима. Током 1920-их у Француској се развио надреализам, инспирисан Фројдовом психоанализом, са циљем да прикаже свет снова, подвести и ирационалних импулса кроз визуелне и књижевне форме.

ДАДАИЗАМ

Уметност апсурда

Главне карактеристике дадаизма

Дадаизам користи апсурд, иронију и различите медије, као што су колажи, фотомонтаже, готови предмети (ready-mades), перформанси и поезија, како би критиковао рационално, традиционално и друштво погођено ратом.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

дадаизам, Дишан, Арп, Реј, апсурд, ирационалност, ready-made

Главни представници и дела дадаизма

Главни представници дадаизма су **Марсел Дишан**, **Жан Арп** и **Ман Реј**.

Марсел Дишан је познат по готовим предметима (ready-mades), као што је „Фонтана“ – писоар представљен као уметничко дело, којима иронизује традиционалну уметност.

Жан Арп је стварао апстрактне скулптуре и колаже са органским формама, као што је дело „Плесач“, којима истражује случајност и апсурд.

Ман Реј је радио експерименталне фотографије, колаже и објекте, као на пример дело „Неуништиви објекат“, којима нарушава класична правила уметности и истражује нове визуелне ефекте и технике.

► Знаш ли да...

У Кабареу Волтер у Цириху, 1916. године, рођен је дадаизам. Основан од стране Хуга Бала и Еми Хенингс, то је био ноћни клуб и место за наступе где су уметници и песници експериментисали са апсурдним перформансима, звучном поезијом и идејама против традиционалне уметности, директно изазивајући конвенције друштва и уметности.

АКТИВНОСТ

Изаберите један свакодневни предмет који ћете претворити у дадаистичко уметничко дело. Можете променити облик или положај предмета, додати апсурдне елементе, користити колаж, цртеж или боју. Након завршетка, представите ваше дело пред разредом и објасните које сте карактеристике дадаизма применили.

Питања

1. Које су главне карактеристике дадаизма?
2. Који уметници и медији су најпознатији у дадаизму?
3. По чему је познат Марсел Дишан?

▲ Марсел Дишан, „Фонтана“, 1917. год.

▲ Ман Реј,
„Неуништиви објекат“, 1964. год.

НАДРЕАЛИЗАМ

Уметност снава и несвесног

Главне карактеристике надреализма

Надреализам покушава да ослободи подвест и истражује снове, фантазије и ирационалне слике, изазивајући стварност и логику. Подутицајем Фројдове психоанализе, уметници супримеривали аутоматско цртање и технике које стимулишу интуицију и случајност како би створили оригиналне визуелне изразе.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

надреализам, Дали, Магрит, Ернст, Миро, снови, фантазија, подвест, аутоматизам, Џакомети

Главни представници и дела надреализма

Главни представници надреализма су **Салвадор Дали**, **Рене Магрит**, **Макс Ернст** и **Жоан Миро**. Надреалистичка дела често комбинују реалистичне детаље са чудним и фантастичним елементима, стварајући утисак сна који замагљује границу између маште и стварности, као код Далија и Магрита, или пак експресивније и апстрактније, као код Мироа и Ернста.

Дали је познат по својим сликарским визијама снава и халуцинација, као у делу „Упорност сећања“, са препознатљивим растопљеним сатовима.

Магрит је стварао слике са јасним, реалистичним формама, али са неочекиваним и парадоксалним комбинацијама, као што је „Издаја слика“.

Ернст је експериментисао са аутоматизмом, колажом и новим техникама, а његова значајна дела су „Европа после кише I, II“.

Миро је развио поетски и симболички визуелни језик са апстрактним формама и живим бојама, видљив у делу „Карневал Харлекина“.

Салвадор Дали,
„Упорност сећања“, 1931. год.

► Знаш ли да...

Аутоматизам је уметничка техника и принцип, посебно карактеристичан за надреализам, при којем уметник ствара без свесне контроле и без планирања.

Уместо рационалног размишљања, дозвољава се руци да спонтано црта, пише или обликује са циљем да се изразе мисли, слике и осећања која долазе из несвесног.

► Знаш ли да...

Џорџо де Кирико је оснивач метафизичког сликарства, а његове мистериозне сцене налик сновима снажно су утицале на надреалисте, посебно на Салвадора Далија и Ренеа Магрита, иако сам није припадао надреализму.

▼ Макс Ернст,
„Европа после кише II“, 1942. год.

▲ Рене Магрит, „Издаја слика“, 1929. год.

▲ Жоан Миро, „Карневал Харлекина“, 1924-1925. год.

Надреализам у другим медијима

Надреализам се не ограничава само на сликарство, већ је снажно утицао и на скулптуру, фотографију, филм и графички дизајн. У **скулптури**, уметници попут **Алберта Џакометија** и **Макса Ернста** стварали су симболичне форме инспирисане подсвешћу. Надреалистичка фотографија, посебно код **Мана Реја**, користила је технике као што су фотомонтажа и соларизација за стварање необичних и ирационалних слика.

▲ Макс Ернст, „Краљ који се игра са краљицом“, 1944. год.

▲ Ман Реј, „Ингресова виолина“, 1924. год.

▲ Алберто Џакомети, „Велика стојећа жена IV“, 1960. год.

После надреализма, ван Европе, **мексичка уметност** наставља да развија снажне наративне и социјалне теме. Уметници попут **Фриде Кало** и **Дијега Ривере** стварали су дела која су истраживала културу, идентитет и историју Мексика, често у форми мурала и фигуративних композиција. Овај покрет представља важну фазу пре појаве апстрактне уметности, када се фокус креће од наратива и фигуративности ка апстракцији и експресивном визуелном изразу.

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе од 3-4 ученика. Изаберите једно надреалистичко дело Далија, Магрита, Ернста или Мироа и одговорите: Шта приказује? Који делови су реални, а који нереални? Како боја и форме показују машту или снове? Да ли је коришћен аутоматизам? Потоа поделите закључке са разредом.

Питања

1. Шта истражува надреализам и које теме су у центру овог уметничког покрета?
2. Који су главни представници надреализма?
3. Шта значи „аутоматизам“ у надреалистичкој уметности?
4. Наведи једно познато дело надреализма.

АПСТРАКТНА УМЕТНОСТ

Уметност линија, форми и боја

Историјски и друштвени контекст

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

апстрактна уметност, боја, линија, форма, Кандински, Мондријан, Бранкузи, Малевич, Мур, Баухаус

Апстрактна уметност се појављује на почетку 20. века као реакција на реалистичко и импресионистичко сликарство. Уметници почињу да истражују боју, форму и линију као самосталне елементе, одвојене од директног приказивања природе. Ова промена је делимично инспирисана технолошким и научним открићима, као и жељом да се изрази унутрашњи свет уметника.

Главне карактеристике апстрактне уметности

Апстрактну уметност карактерише одсуство препознатљивих предмета или фигура, са фокусом на боју, линију, форму и текстуру. Уметници експериментишу са композицијом и простором, користећи визуелне елементе како би изазвали емоције и размишљање код гледаоца.

Главни представници и дела апстрактне уметности

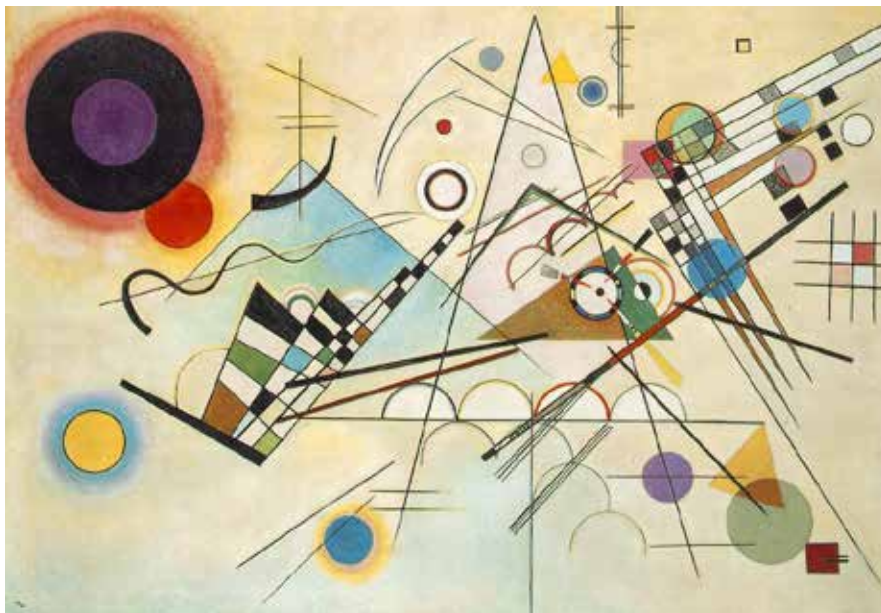
Главни представници апстрактне уметности су **Василиј Кандински** и **Пит Мондријан**. Кандински, често називан оцем апстрактне уметности, у свом делу „Композиција VIII“ користи линије, боје и форме да изрази емоције без приказивања реалних предмета. Мондријан, пионир неопластицизма, у делу „Композиција са црвеном, плавом и жутом“ редукује уметност на геометријске форме и примарне боје, стварајући хармоничну и апстрактну композицију. **Казимир Малевич**, оснивач **супрематизма**, у свом делу „Црни квадрат“ представља радикалан облик апстракције који истражује чисту визуелну форму и енергију, а његова дела теже апсолутној апстракцији. **Пол Кле** је повезан са експресионизмом, кубизмом и надреализмом, али се најчешће сматра значајном фигуром апстрактне уметности. У делу „Бродови у миру“ Кле приказује бродове на води кроз апстрактне форме и боје, стварајући мирну и ритмичку композицију која истражује визуелну перцепцију и емоционални ефекат.

► Знаш ли да...

Џорџија О'Киф је значајна фигура у америчкој апстрактној уметности. Она кроз стилизоване мотиве из природе, као што су цвеће и пејзажи, ствара апстрактне композиције и утиче на развој апстрактног експресионизма у САД.

АКТИВНОСТ

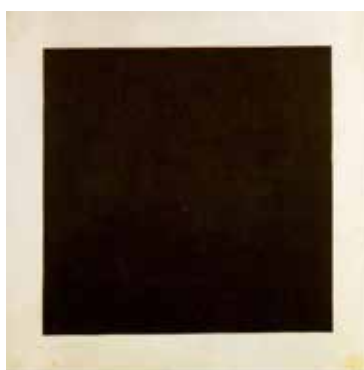
Створите свој апстрактни постер инспирисан апстрактном уметношћу. Користите боје, линије и форме да изразите вашу емоцију или идеју, без приказивања реалних предмета. Можете радити индивидуално или у групама. Дискутујте о томе како различити елементи – боја, линија и форма – стварају осећај и утичу на гледаоца.

Василиј Кандински,
„Композиција VIII“, 1923. год.

Пит Мондријан, „Композиција са
црвеном, плавом и жутом“, 1930. год.

Казимир Малевич,
„Црни квадрат“,
1915. год.

Пол Кле,
„Бродови во миру“, 1927. год.

Апстрактна уметност у другим медијима

Апстрактна уметност се не ограничава само на сликарство, већ утиче и на друге визуелне уметности. У **скулптури**, **Константин Бранкузи** је створио дело „Птица у свемиру“ које експериментише са формом и волуменом без реалистичног приказа, а **Хенри Мур** у својој скулптури „Лежећа фигура“ користи поједностављене апстрактне форме како би приказао људску фигуру на нов, динамичан начин.

У **графичком дизајну**, **Василиј Кандински** реализује „Постер за изложбу Баухауса“ при чему користи линије и боје за апстрактну визуелну композицију. **Баухаус** је немачка школа за уметност, дизајн и архитектуру која је често примењивала апстрактну естетику у визуелној уметности, архитектури и дизајну. **Алфред Штиглиц** у серији **фотографија** „Еквиваленти“ ствара апстрактне композиције од облака, истражујући светлост и форму без конкретних предмета.

Василиј Кандински, „Постер за изложбу Баухауса“, 1923. год.

▼ Константин Бранкузи, „Птица у свемиру“, 1923. год.

▲ Алфред Штиглиц, пример из серије фотографија „Еквиваленти“, 1925-1934. год.

▼ Хенри Мур, „Лежећа фигура“, 1938. год.

▲ Валтер Гропијус, „Зграда Баухауса у Десауу“, 1925-1926. год.

Питања

1. Шта је инспирисало развој апстрактне уметности на почетку 20. века?
2. Које су главне карактеристике апстрактне уметности?
3. Које дело Василија Кандинског представља његову апстрактну уметност?
4. Како је Пит Мондријан примењивао боју и форму у својим делима?
5. На које је друге визуелне медије утицала апстрактна уметност, поред сликарства?

АПСТРАКТНИ ЕКСПРЕСИОНИЗАМ

Уметност емоција и слободног израза

Историјски и друштвени контекст

Апстрактни експресионизам се појављује у САД после Другог светског рата, у време великих друштвених и културних промена. После рата, многи европски уметници и интелектуалци емигрирају у САД, што доприноси томе да Њујорк постане нови центар савремене уметности уместо Париза.

Под утицајем психоанализе и идеја Карла Јунга, они истражују подвест и личне емоции. Покрет означава раскид са европским уметничким традицијама и позиционира САД као нови центар авангардне уметности у другој половини 20. века.

Главне карактеристике апстрактног експресионизма

Апстрактни експресионизам карактерише апстракција и одсуство препознатљивих форми, при чему уметници користе спонтан и гестуални израз како би пренели своја унутрашња осећања и психолошка стања. Процес стварања има подједнако значење као и само дело, а уметник је физички укључен у чин сликања. Дела често истражују подвест. Карактеристични су велики формати и њихово снажно визуелно дејство. Покрет се развија у два главна правца: гестуално и акционо сликарство, као и сликарство бојених поља, које кроз велике површине боје изазива емоционалну реакцију код публике.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

апстрактни експресионизам, гест, акционо сликарство, сликарство бојених поља, подвест, експресија, велики формат, физички чин сликања, Полок, Клајн, Ротко, Њуман

► Знаш ли да...

Џексон Полок, један од најпознатијих апстрактних експресиониста, није користио традиционални сликарски штафелај, већ је постављао платна на под и сликао изнад њих, лијући и прскајући боју. Овај начин рада истиче физичку енергију и гест као део самог дела.

Главни представници и дела апстрактног експресионизма

▲ Џексон Полок,
„Одраз Великог Медведа“,
1947. год.

Апстрактни експресионизам, са уметницима као што су **Џексон Полок, Франц Клајн, Вилем де Кунинг, Марк Ротко и Барнет Њуман**, био је први значајан амерички уметнички покрет који је стекао међународно признање.

Апстрактни експресионизам обухвата два главна приступа: гестуално и акционо сликање код Џексона Полока, Франца Клајна и Вилема де Кунинга, које истиче динамику и физички чин сликања, као и сликарство бојених поља код Марка Ротка и Барнета Њумана, које користи велике, равне површине боја да проузрокује емоционалну и психолошку реакцију публике.

У гестуалном и акциском сликарству Џексон Полок је створио дела „Бр. 5, 1948“ и „Одраз Великог Медведа“, Франц Клајн је насликао дело „Шеф“, а Вилем де Кунинг је реализовао „Жена I“. У сликарству бојених поља Марк Ротко је насликао дело „Без наслова, 1961“, а Барнет Њуман је створио „Херојски узвишено“. Други значајни представници апстрактног експресионизма су **Аршил Горки, Ли Краснер, Клифорд Стил и Ад Рејнхард**.

▲ Вилем де Кунинг, „Жена I“,
1950-1952. год.

▲ Марк Ротко, „Без наслова, 1961“,
1961. год.

▲ Франц Клајн, „Шеф“, 1950. год.

▲ Барнет Њуман, „Херојски
узвишено“ (Vir Heroicus
Sublimis), 1950-1951. год.

Апстрактни експресионизам у другим медијима

Апстрактни експресионизам се не ограничава само на сликарство, већ утиче и на друге визуелне медије, посебно на **скулптуру**. Уметници попут **Дејвида Смита**, **Александера Калдера** и **Исаму Ногучија** експериментишу са формом, материјалима и простором, стварајући органске, експресивне или кинетичке објекте који продужавају естетику апстрактне уметности ван платна. **Минор Вајт** био је амерички фотограф и један од водећих представника **апстрактне и модерне фотографије** у САД, познат по црно-белим фотографијама са апстрактном композицијом.

▲ Дејвид Смит, „Куби VII“, 1963. год.

▲ Александар Калдер, „Велико црвено“, 1959. год.

▲ Исаму Ногучи, „Курос“, 1944-1945. год.

АКТИВНОСТ

Створите сопствену скулптуру инспирисану апстрактним експресионизмом користећи различите материјале – жицу, папир, дрво, глину или рециклиране предмете. Експериментишите са формама, обликом, волуменом и простором покушавајући да изразите енергију, покрет или емоцију, без приказивања конкретних предмета. Затим представите ваша дела пред разредом и дискутујте о томе како различите линије, текстуре и композиције изазивају осећај и утичу на перцепцију гледаоца.

Питања

1. У каквом историјском контексту се појављује апстрактни експресионизам?
2. Које су главне карактеристике апстрактног експресионизма?
3. Која је разлика између гестуалног сликарства и сликарства бојених поља?
4. Какву улогу имају подвест и психоанализа у овом уметничком покрету?
5. Како апстрактни експресионизам утиче на друге визуелне медије као што је скулптура?

ОП-АРТ

Уметност оптичких илузија

Историјски и друштвени контекст

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

оп-арт, оптичка илузија, геометријска апстракција, Вазарели, Рајли, визуелна перцепција

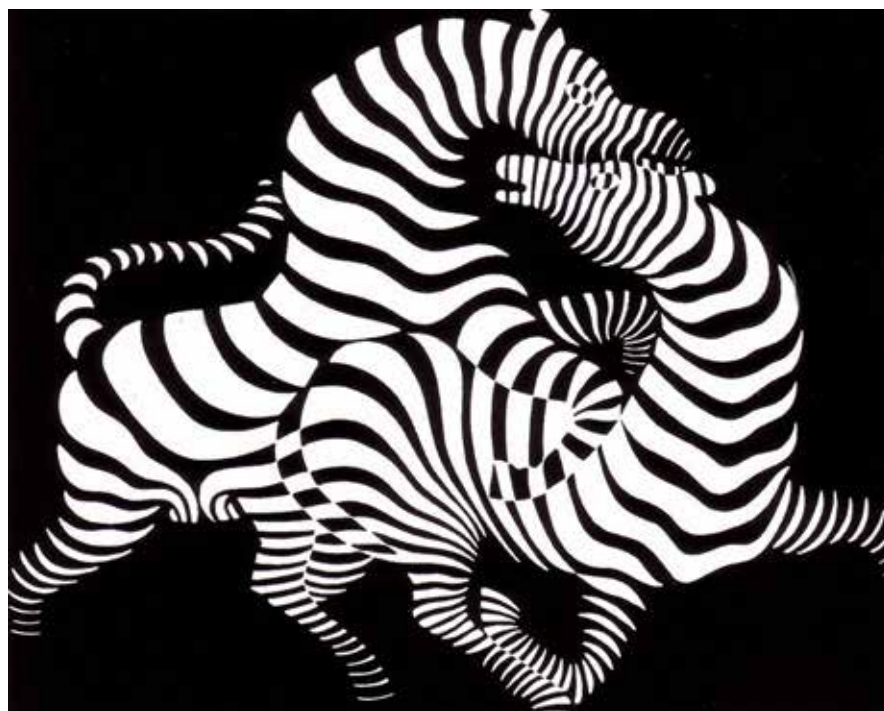
Оп-арт (Op Art) је уметнички покрет који се развио 1960-их година и припада позној модерној уметности, заједно са апстрактним експресионизмом, минимализмом и поп-артом. Заснован је на визуелној перцепцији и оптичким ефектима, а његови принципи настављају да утичу на савремену уметност и касније стилове.

Главне карактеристике оп-арта

► Знаш ли да...

Оп-арт уметнике је често инспирисала наука о оптици и визуелној перцепцији, при чему су користили математичке и геометријске принципе како би изазвали „магичне“ визуелне ефекте.

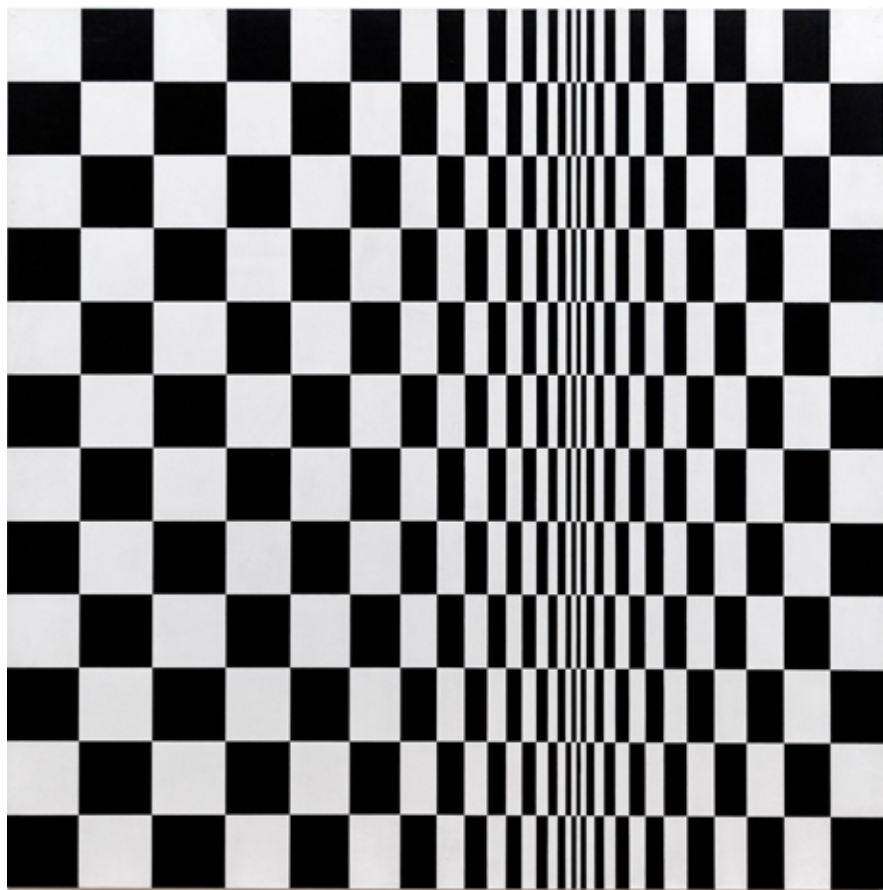
Термин „оп“ је скраћеница од „оптичко“ и указује на фокус на визуелну перцепцију и начин на који око доживљава дело. Оп-арт елиминише препознатљиве објекте у корист геометријске апстракције, при чему је искуство потпуно визуелно и зависи од перцепције гледаоца. Уметници користе геометријске форме, линије и контрастне боје како би створили оптичке илузије покрета, вибрација или дубине.

Виктор Вазарели,
„Зебра“, 1980. год.

Главни представници и дела оп-арта

Кључни представници су **Виктор Вазарели** и **Бриџит Рајли**. Вазарели, један од оснивача покрета, створио је дела попут „Зебра“ и „Вега“ где геометријске форме и линије стварају утисак покрета и вибрација. Бриџит Рајли је позната по делима „Кретање у квадратима“ и „Црно и бело“ где контрастне линије и форме активирају перцепцију и стварају осећај ритма и динамике. Оп-арт је својим геометријским формама и визуелним ефектима индиректно утицао и на дизајн, архитектуру и моду, преносећи естетику оптичких илузија ван сликарства.

▲ Бриџит Рајли, „Кретање у квадратима“, 1961. год.

Питања

1. Шта је оп-арт?
2. Који облици и боје се користе у оп-арту?
3. Како оп-арт ствара илузију покрета или дубине?
4. Који уметници су најпознатији у оп-арту?

АКТИВНОСТ

Создајте своја оп-арт композиција. Користите хартија и бои или дигитални алатки. Направите геометријску апстракцију са линијама, круговима и са квадратима користећи контрастне боје. Циљ је да створите визуелну илузију на покрет, вибрације или на длабочину. Кога ќе завршите, објасните како вашето дело ја активира перцепцију на гледачу.

▲ Стефан Кнап, Оп-арт у модерној архитектури као мозаик, слика израђена емајл бојом на челику, Универзитет у Торунју, Пољска, 1972. год.

ПОСТМОДЕРНА И САВРЕМЕНА УМЕТНОСТ

Историјски и друштвени контекст

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

постмодернизам, савремена уметност, нео-дада, поп-арт, Ворхол, Лихтенштајн, Олденбург, Хамилтон, масовна култура

► Знаш ли да...

Енди Ворхол је имао студио под називом „Фабрика“ (The Factory) где је стварао дела и организовао забаве; тамо су се окупљали уметници, музичари и познате личности, што га је учинило центром креативности и поп-арт сцене 1960-их година.

АКТИВНОСТ

Стварај своје дело као Лихтенштајнов стрип. Изабери сцену или ситуацију из свакодневног живота. Цртај у стилу Роја Лихтенштајна: користи јасне контуре, примарне боје и тачке како би имитирао ефекат штампе стрипа. Додај дијалоге у облачићима какви се користе у стриповима. Фокусирај се на експресивне емоције и драматичне тренутке, слично као Лихтенштајн. На крају, објасни како твоје дело приказује или критикује свакодневну културу или савремени живот.

Док се модерна уметност удаљава од друштва, постмодерна и савремена уметност покушавају да се повежу са социјалним и политичким питањима. **Постмодернизам** се појављује крајем 1950-их и током 1960-их као реакција против модернизма, користећи иронију, комбинујући „високу“ и „масовну“ културу и мешајући различите стилове и медије.

Савремена уметност је шири појам и укључује уметност која се ствара данас. Савремена уметност истражује границе уметности, користи већ постојеће слике и објекте, експериментише са видеом, перформансом и инсталацијама, а понекад критикује институционалну уметност. Сви ови експерименти приказују комплексност савременог глобализованог света.

ПОП-АРТ

Уметност масовне културе

Главне карактеристике поп-арта

У касним 1950-им и почетком 1960-их година, у САД и Великој Британији појављује се реакција против апстрактног експресионизма који је доминирао после Другог светског рата. Уметници се окрећу препознатљивим сликама из реалног света и визуелном језику масовне културе, што води ка „повратку предмета“ и фигурацији.

Пре **поп-арта** појављује се **нео-дада** са уметницима као што су **Роберт Раушенберг** и **Џаспер Џонс**, који користе готове објекте, свакодневне мотиве и иронију како би преиспитали границе уметности. Поп-арт се 1960-их фокусира на масовну културу, рекламе, стрипове, телевизију, филм и свакодневне предмете, бришући границе између „високе“ и „масовне“ културе.

Рој Лихтенштајн, „Бум!“ (Whaam!), 1963. год.

Главни представници и дела поп-арта

Међу најзначајнијим представницима америчког поп-арта су **Енди Ворхол**, познат по серијама „Конзерве Кембел супе“ и портретима познатих личности, **Рој Лихтенштајн**, који користи визуелни језик из стрипова, као у делу „Бум!“, и **Клес Олденбург**, који ствара скулптуре инспирисане свакодневним предметима, на пример „Штипаљка за веш“.

У Великој Британији ране форме поп-арта повезују се са **Ричардом Хамилтоном** и **Едуардом Паолоцијем**. Хамилтон у делу „Шта је то што данашње домове чини тако другачијим, тако привлачним?“ критикује потрошачку културу и утицај медија на свакодневни живот.

Неки уметници приказују модерни живот са иронијом, док други кроз своја дела критикују материјализам и масовну потрошњу, чинећи покрет поп-арта сложеним одразом времена.

▲ Ричард Хамилтон, „Шта је то што данашње домове чини тако другачијим, тако привлачним?“, 1956. год.

▲ Енди Ворхол, „Конзерве Кембел супе“, 1962. год.

АКТИВНОСТ

Анализирајте серије Ендија Ворхола, као што су „Мерилин Монро“ и „Кембел супе“. Покушајте да разумете боје, форме и понављање мотива. Затим створите своју верзију сличне серије користећи портрет, савремени симбол или предмет који вам је важан. Можете користити боје, маркере или дигитални алат. На крају, објасните зашто сте изабрали баш тај мотив и како ваш избор одражава савремену културу.

Питања

1. Шта је постмодерна уметност?
2. Како се савремена уметност разликује од модерне?
3. Које су главне карактеристике поп-арта?
4. Који уметници су повезани са поп-артом?

▲ Клес Олденбург, „Штипаљка за веш“, 1976. год.

КОНЦЕПТУАЛНА УМЕТНОСТ

Уметност идеја

Главне карактеристике концептуалне уметности

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

концептуална уметност,
идеја или концепт, текст,
Кошут, Левит, Вајнер

Концептуална уметност се појављује 1960-их година и ставља у први план идеју или концепт испред изгледа и материјала дела. Она се развија као реакција против уметничких институција и комерцијализације уметности. Овај револуционарни приступ, који су развили уметници попут Џозефа Кошута, Сола Левита и Лоренса Вајнера, преусмерава фокус са визуелне форме на интелектуални садржај дела, преиспитујући шта је уметност и шта она може бити. Концептуална дела често укључују текстове, дијаграме, инструкције или привремене перформансе, при чему је уметникова намера важнија од готовог дела. Покрет поставља питања о ауторству, комерцијализацији и природи уметничког дела.

Главни представници и дела концептуалне уметности

► Знаш ли да...

Сол Левит је сматрао да је идеја важнија од самог дела, па је стога сматрао да други могу реализовати његово уметничко дело према његовим инструкцијама.

Представници концептуалне уметности су **Џозеф Кошут**, **Сол Левит** и **Лоренс Вајнер**, који су поставили идеју и концепт испред материјалне форме дела. Кошут у свом делу „Једна и три столице“ истражује природу уметности кроз објекат физичке столице, фотографију те исте столице и дефиницију речи „столица“ написану на табли. Левит ствара цртеже и инструкције који наглашавају важност идеје изнад саме изведбе, а Вајнер користи текст као уметничко дело, дајући му предност над материјалним објектом. Заједно, они преиспитују традиционалну природу уметничког дела и стављају концепт у центар стварања.

▲ Џозеф Кошут, „Једна и три столице“, 1965. год.

chair (chā), *n.* [OF. *chaire* (F. *chaire*), < L. *cathedra*: see *cathedra*.] A seat with a back, and often arms, usually for one person; a seat of office or authority, or the office itself; the person occupying the seat or office, esp. the chairman of a meeting; a sedan-chair; a chaise†; a metal block or clutch to support and secure a rail in a railroad.

▲ Текст на зиду „Једна и три столице“

АКТИВНОСТ

Изаберите један предмет из учионице, на пример школску клупу, књигу или оловку, и покушајте да га представите на три различита начина. Први начин је кроз физички објекат, користећи предмет директно; други начин је кроз слику или фотографију, при чему га можете нацртати или фотографисати; а трећи начин је кроз текст или опис у којем ћете написати шта је тај предмет и шта он значи за вас. Затим представите вашу композицију пред разредом и објасните зашто сте изабрали баш тај предмет и како текст, слика и физички објекат заједно приказују вашу идеју.

Питања

1. Шта је концептуална уметност?
2. Зашто је идеја важнија од материјала у овој уметности?
3. Шта ради Џозеф Кошут у делу „Једна и три столице“?
4. Како Сол Левит користи идеју у својим цртежима и инструкцијама?
5. На који начин Лоренс Вајнер користи текст уместо материјалног објекта?

ФЛУКСУС И УМЕТНИЧКИ ПЕРФОРМАНС

Уметност процеса и наступа

Главне карактеристике флуксуса и уметничког перформанса

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

флуксус, процес, уметнички перформанс, пролазност, интерактивност, Бојс, Абрамовић, Мачиунас, Оно, Акончи

Флуксус је авангардни покрет који се појављује 1960-их година и помера границе уметности кроз перформансе, активности и интервенције. Уметници попут Џорџа Мачиунаса, Џозефа Бојса и Јоко Оно наглашавају процес стварања испред готовог дела, прихватајући спонтаност, хумор и случајност. Покрет је интердисциплинаран и разграђува традиционалне границе између уметника и публике.

Уметнички перформанс, такође развијен 1960-их, користи тело уметника као главни медијум и фокусира се на живе и пролазне акције. Уметници попут Марине Абрамовић, Вита Акончија и Кароли Шнеман користе перформанс за директно отварање социјалних и културних питања, при чему су видео и фотографија кључни за документовање ових дела.

Џозеф Бојс, „Ја волим Америку и Америка воли мене“, 1974. год.

Главни представници и дела флуксуса и уметничког перформанса

Неки од водећих уметника флуксуса и уметничког перформанса су **Џорџ Мачиунас, Џозеф Бојс, Јоко Оно, Марина Абрамовић и Вито Акончи**. Међу њиховим најпознатијим делима су: „Ја волим Америку и Америка воли мене“ Џозефа Бојса, где он проводи три дана затворен у галерији са дивљим којотом (вуком), истражујући симболику, однос према природи и социјална питања. „Уметник је присутан“ Марине Абрамовић, дуготрајни перформанс у којем је она седела немично и у тишини испред посетилаца у Музеју МоМА, успостављајући интензивну емотивну везу са публиком.

► Знаш ли да...

Џорџ Мачиунас је често организовао уметничке догађаје „Happenings“ где су учесници сами постајали део уметности, што значи да је публика била истовремено и уметник и део дела.

▲ Марина Абрамовић, „Уметник је присутан“, 2010. год.

► Знаш ли да...

Марина Абрамовић је у перформансу „Уметник је присутан“ седела у тишини по осам сати дневно испред посетилаца, а многи људи су плакали или имали снажну емоционалну реакцију само од контакта очима и њеног присуства, иако није било дијалога.

Питања

1. Шта је флуксус и које су његове главне карактеристике?
2. Шта је уметнички перформанс и како се разликује од флуксуса?
3. Која дела су најпознатија код Џозефа Бојса и Марине Абрамовић, и шта их чини посебним?
4. Како флуксус и уметнички перформанс мењају традиционалну улогу уметника и публике?
5. Зашто су видео и фотографија важни за документовање ових покрета?

АКТИВНОСТ

Изаберите једну кратку реченицу, реч или поруку коју желите да искажете и креирајте кратак перформанс од 1–2 минута у којем ћете користити своје телесно присуство и предмете које сте изабрали. Изведите га пред разредом, а затим објасните како ваше тело, предмети и текст заједно преносе поруку или емоцију коју желите да искажете.

ВИДЕО-УМЕТНОСТ

Уметност слика у покрету

Главне карактеристике видео-уметности

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

видео-уметност,
инсталација, време,
интердисциплинарност,
Пајк, Виола, Рист

Видео-уметност, коју су развили уметници попут Нам Џун Пајка, Била Виоле и Пипилоти Рист, користи слике у покрету као главни медијум. Он омогућава уметницима да истражују теме као што су време, идентитет, технологија и друштвене промене.

Главни представници и дела видео-уметности

► Знаш ли да...

Нам Џун Пајк, који се често сматра „оцем видео-уметности“, још 1963. године користио је телевизор као уметнички медијум. Својим иновативним инсталацијама, Пајк је предвидео еру дигиталних медија и интерактивних слика много пре него што су они постали део свакодневног живота.

Нека од најзначајнијих дела видео-уметности су: „ТВ Буда“ **Нам Џун Пајка**, где статуа Буде гледа у телевизијски екран, истражујући везу између технологије и духовности; „Пресек“ **Била Виоле**, велика видео-пројекција са човеком потопљеним у воду и са ефектима ватре, која истражује људско стање и трансформацију; и „Изнад свега“ **Пипилоти Рист**, видео-перформанс са женом која уништава стакло на аутомобилу користећи игру слика, звука и узвишених порука.

Нам Џун Пајк,
„ТВ Буда“, 1974. год.

АКТИВНОСТ

Изабери кратку идеју, емоцију или поруку и сними кратак видео (15–30 секунди) мобилним телефоном, користећи објекте, своје тело или простор око себе. Додај звук, светлост или једноставне ефекте ако желиш, а затим представи видео пред разредом и објасни како покрет, звук и визуелни елементи преносе твоју поруку.

▲ Бил Виола, „Прелаз“, 1996. год.

▲ Пипилоти Рист, „Изнад свега“, 1997. год.

Питања

1. Који су главни уметници видео-уметности?
2. По чему се видео-уметност разликује од филма?
3. Какве теме приказују видео-радови Пајка, Виоле и Рист?
4. Како звук и слике утичу на гледаоца?

ДИГИТАЛНА И ИМЕРЗИВНА УМЕТНОСТ

Уметност у ери машинске интелигенције

Главне карактеристике и представници дигиталне и имерзивне уметности

Дигитална уметност се развија од средине 1960-их година и траје до данас, користећи дигиталну технологију и као креативни алат и као уметнички медијум. Уметници попут **Рефика Анадола**, **Џона Џерарда** и **Луизе Клемент** стварају дела која обухватају компјутерски генерисане слике, дигиталне инсталације, виртуелну и проширену стварност, као и интерактивне медије. Овај правац истражује теме повезане са технологијом, идентитетом и односом између физичког и виртуелног света, одражавајући утицај дигиталне ере на савремено друштво.

Имерзивна уметност, која се такође развија од средине 1960-их до данас, укључује интерактивна искуства у којима гледалац постаје део уметничког дела. Уметници попут **Јајои Кусаме**, **Олафура Елијасона** и **Џејмса Тарела** стварају просторе који комбинују светлост, звук и дигиталне технологије, а понекад и мирис и тактилне елементе.

Имерзивна уметност није увек дигитална. Она може бити и физичка, просторна, перформативна или сензорна, без употребе компјутерске технологије.

Позната дела дигиталне и имерзивне уметности

„Машинске халуцинације: снови природе“ је дигитално дело Рефика Анадола које користи вештачку интелигенцију за стварање имерзивних визуелних пејзажа од фотографија природе. Дело истражује везу између технологије, човека и природе, приказујући ефемерне визуелне пејзаже који одражаваат симбиозу човека и машине у дигиталној ери.

„Собе са бесконачним огледалима“ је имерзивна инсталација Јајои Кусаме где је простор испуњен бесконачним рефлексијама и светлошћу, стварајући осећај бескраја и интерактивно искуство за публику.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

дигитална уметност, имерзивна уметност, виртуелна стварност (VR), проширена стварност (AR), интерактивни медији, видео-пројекције, просторне инсталације, Анадол, Кусаме

Знаш ли да...

Олафур Елијасон ствара имерзивне инсталације са огледалима која повећавају простор и стварају илузију да је публика окружена бесконачним рефлексијама. На тај начин, гледаоци не само да посматрају уметност, већ постају део ње.

АКТИВНОСТ

Погледајте видео „Art in the Age of Machine Intelligence | Refik Anadol“. Након гледања, размислите и дискутујте у групи о томе како технологија и вештачка интелигенција мењају стварање и доживљавање уметности.

▲ Рефик Анадол,
„Машинске халуцинације: снови о природи“, 2021. год.

▲ Јајои Кусама, „Собе са бесконачним огледалима“, 2013. год.

Питања

1. Шта је дигитална уметност и које медије користи?
2. Који уметници су познати у дигиталној уметности?
3. Који уметници су познати у имерзивној уметности?
4. Како гледалац учествува у имерзивним делима?
5. Дали је имерзивна уметност увек дигитална?

ИНОВАЦИЈА И КОНТИНУИТЕТ: ДОДАТНИ УМЕТНИЧКИ ПОКРЕТИ С КРАЈА 1960-ИХ И ТОКОМ 1970-ИХ

Крајем 1960-их и током 1970-их година свет уметности наставио је да се трансформише. Појавили су се нови правци који су спајали традицију са иновацијом. Минимализам, фотореализам, арте повера, феминистичка уметност, ленд-арт и улична уметност (street art) истраживали су улогу медијума, простора и друштва у стварању уметничког дела. Истовремено, неоапстракција, неоекспресионизам и ново европско сликарство истицали су експерименте са формом, бојом и изразом, отварајући нове перспективе на глобалном нивоу. Ови покрети истичу комплексност 1970-их као декаде истраживања, социјалних промена и дијалога између прошлости и будућности уметности.

Када разматрамо савремену уметност, често немамо довољну историјску дистанцу. Колико је неки уметнички стил новији, толико је више времена потребно да би се проценила вредност неког уметничког дела и да ли ће оно опстати. Зато је ово поглавје најподложније променама и допунама.

Минимализам наглашава једноставност и коришћење основних геометријских форми. Главни представници минимализма су **Доналд Џад**, **Френк Стела**, **Ден Флавин** и **Данијел Бурен**, који стварају дела са чистим линијама и минималним визуелним елементима.

Фотореализам тежи да прикаже стварност као фотографију. Уметници попут **Чака Клоуза**, **Ричарда Естеса** и **Одри Флак** приказују свакодневне сцене и предмете са великом прецизношћу. Дела наглашавају мајсторство и лепоту обичног.

Арте Повера (Arte Povera) се појављује у Италији као критика индустријализације и потрошачког друштва. **Микеланђело Пистолето**, **Јанис Кунелис** и **Марио Мерц** користе једноставне, свакодневне материјале како би преиспитали појмове уметничке вредности, трајности и односа између човека и природе.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

иновација, континуитет, фотореализам, Клоуз, арте повера, Кунелис, феминистичка уметност, Кругер, ленд-арт, Смитсон, улична уметност, Бенкси, неоапстракција, Скали, неоекспресионизам, Баскијат, ново европско сликарство, Кифер, локалне школе, Бејкон, Фројд, Емин, Хирст, трансформација

▲ Доналд Џад,
„Без наслова“, 1988. год.

▲ Чак Клоуз,
„Велики аутопортрет“,
1967–1968. год.

Микеланђело Пистолето,
„Венера у ритама“, 1967. год.

Барбара Кругер,
„Без наслова (Твоје тело је
бојно поље)“, 1989. год.

Феминистичка уметност се појављује као одговор на родну нееднакост у уметности и друштву. Уметнице попут **Џуди Чикаго**, **Барбаре Кругер** и **Синди Шерман** кроз своја дела истражују теме идентитета, тела и улоге жене у друштву.

Ленд-арт (Land Art/Earth Art) редефинише однос између уметности и природе. Уметници попут **Роберта Смитсона**, **Ричарда Лонга**, **Волтера де Марије**, **Ненси Холт**, **Кристоа** и **Жан-Клод** стварају велике, привремене архитектонске и пејзажне интервенције које истражују време, екологију и људску креативност.

▲ Роберт Смитсон, „Спирални насип“ (Spiral Jetty), 1970. год.

АКТИВНОСТ

Поделите се у мале групе и створите „уметничку мапу“ – временску линију са визуелним примерима уметничких праваца с краја 1960-их и из 1970-их. Користите постере или дигиталне апликације (нпр. Canva) за приказивање уметника и њихових дела. Затим представите мапу и објасните како су повезани различити правци и како спајају традицију са иновацијом.

Улична уметност (Street Art) укључује мурале, графите и урбане интервенције које трансформишу јавне просторе у платна за креативни израз. Уметници попут **Бенксија**, **Кита Харинга** и **Џеј Ара** стварају дела са социјалном и политичком поруком, изазивајући традиционалне уметничке просторе.

▲ Бенкси, „Девојчица са балоном“, 2002. год.

Неоапстракција се појављује као реакција на минимализам и концептуалну уметност. Уметници попут **Шона Скалија**, **Георга Базелица** и **Анселма Кифера** истражују апстрактне композиције са личним и социјалним референцама, враћајући експресивност, боју и форму у апстрактно сликарство.

Неоекспресионизам враћа емоцију и енергију у сликарство. Уметници попут **Жан-Мишела Баскијата**, **Анселма Кифера** и **Георга Базелица** користе смеле боје, енергичне потезе и драматичне сцене како би пренели личне, историјске и културне теме, спајајући традицију и савременост.

Ново европско сликарство обједињује апстракцију и фигурацију, често са интензивном бојом и експресивним формама. Сликари попут **Герхарда Рихтера**, **Анселма Кифера**, **Георга Базелица**, **Лика Тујманса** и **Неа Рауха** надограђују апстракцију историјским и социјалним контекстом, истражујући различите технике и утицаје из касног 20. века.

▲ Анселм Кифер,
„Редови ноћи“, 1996. год.

Знаш ли да...

Многи уметници, попут Бенксија, почели су да раде анонимно, тако да јавност открива њихову поруку и стил без знања о томе ко је створио дела.

▲ Шон Скали, „Спаваћа соба у Венецији“, 1988. год.

▲ Жан-Мишел Баскијат,
„Cabeza“, 1982. год.

▲ Луцијан Фројд, „Голи човек, поглед отпозади“, 1991–1992. год.

Поред великих међународних покрета, појављују се и локалне школе и групе. Неки уметници су радили и излагали заједно, као што је **КОБРА** (Копенхаген – Брисел – Амстердам) са **Карелом Апелом** и **Пјером Алешинским**. Други се повезују због сличног стила, као што је **Школа из Лондона** са Френсисом Бејконом и Луцијаном Фројдом. Постоје и **Млади британски уметници** (Young British Artists / YBAs), међу којима су Демијен Хирст и Трејси Емин.

Артивизам није формални уметнички покрет, већ савремени приступ у уметности који се користи за подстицање размишљања, дијалога и за утицај на друштво. Уметници попут **Ај Вејвеја**, **Бенксија**, **Џеј Ара**, **Таније Бругере** и **Герила Грлс** истичу улогу уметности као алата за подизање свести и за друштвене промене.

▲ Френсис Бејкон, „Триптих август 1972“, 1972. год.

▲ Демијен Хирст, „Физичка немогућност смрти у уму неког живог“, 1991. год.

▲ Трејси Емин, „Мој кревет“, 1998. год.

ДенесДанас постоји неколико „нео“ и „пост“ покрета, као што су неоконцептуализам, постапстракција или неоада. Они надограђују идеје историјских покрета, али не припадају тој историјској ери. Ови покрети нису привремени и нису међусобно искључиви; они коегзистирају и формирају континуитет у савременој уметности.

Са уласком у 21. век појављују се новистилови и начини посматрања уметности. Технологија и медији стварају идеје и стилове великом брзином, а укус се константно мења. Уметници су увек привучени новим формама, техникама и концептима. Будуће генерације ће морати да препознају трајну уметност од оне привремене.

Као закључак, савремена уметност не представља један уметнички покрет, нити један једини „-изам“, већ широк и континуиран период обележен плурализмом, глобализацијом и технолошким променама које преиспитују традиционалне уметничке форме.

Уметност је огледало света и живота. Свет се мења, уметност се мења, а историја уметности наставља да прати и документује те промене.

► Знаш ли да...

„Физичка немогућност смрти у уму неког живог“ је провокативна инсталација Демијена Хирста у којој је угинула ајкула у потпуности потопљена у формалдехид унутар великог стакленог акваријума. Циљ је да изазове гледаоце на размишљање о смрти, страху и људској перцепцији живота.

▲ Ај Вејвеј, „Семе сунцокрета“, 2010. год.

Питања

1. Шта значи иновација и континуитет у уметности?
2. Који покрети су се појавили крајем 60-их и током 70-их година?
3. Где се ствара ленд-арт?
4. Шта је карактеристично за уличну уметност (street art)?
5. Наведи неколико познатих уметника и њихова дела из локалних школа и група из овог периода.

МОДЕРНАТА УМЕТНОСТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

модерна уметност, сакрална и световна уметност, фигурација, апстракција, енформел, постмодерна уметност

Историјски услови и прелазак на световну уметност

Модерна уметност у Републици Северној Македонији развија се касније него у великим европским центрима, али не као изолована појава. Она настаје као резултат историјских услова и постепеног отварања према европским уметничким утицајима. До почетка XX века, уметност у Македонији је углавном повезана са иконописом и фрескосликарством, при чему слика има религиозну улогу.

Промене почињу када последњи зографи, као што су **Димитар Андонов Папрадишки, Коста Вангелов – Вангеловић и Ђорѓи Зографски**, почињу да приказују простор, волумен и сцене из свакодневног живота. Тиме се отвара пут ка световном сликарству и ка уметности као личном и креативном изразу.

Ран модернизам

Први модерни уметници у Македонији су академски образовани. Меѓу њима је **Димитар Пандилов Аврамовски**, а кључни аутори ране модерне су **Никола Мартиноски, Лазар Личеноски и Димо Тодоровски**.

У сликарству се осећају утицаји импресионизма и експресионизма. Личеноски ствара дела са снажном бојом и јасном формом, Мартиноски приказује људе и сцене испуњене снажним емоцијама и социјалним темама, док Пандилов слика поетичне пејзаже и сцене из свакодневице.

У исто време, Димо Тодоровски поставља основу модерне македонске скулптуре користећи поједностављене и изражајне форме. Убрзо након тога појављује се и Борка Аврамова, прва жена вајар у Македонији, која својом изложбом 1954. године обогаћује модерни израз у скулптури.

▲ Димитар Пандилов Аврамовски, „Жетеоци“, 1935. год.

▲ Никола Мартиноски, „У кафани“, 1932. год.

Лазар Личеноски,
„Купачице“, 1930. год.

Димо Тодоровски,
„Јама“, 1956. год.

После Другог светског рата

После Другог светског рата уметност добија већу подршку и постаје видљив део јавног простора. Аутори попут **Томе Владимирског**, **Вангела Коџомана** и **Борка Лазеског** стварају дела повезана са архитектуром и јавним објектима. Уметност постаје ближа свакодневном животу.

Током 1950-их и 1960-их година појављује се нова генерација уметника, као што су **Димитар Кондовски**, **Миле Корубин** и **Петар Мазев**, као и вајари Боро Митрићески и Петар Хаџи Бошков. Њихова дела показују већу слободу и разноврсност у стилу.

Од албанских уметника који су живели и стварали у Македонији у периоду после рата, свакако треба издвојити сликара **Адема Кастратија**, препознатљивог по доминантно социјалним и етнофолклорним мотивима.

Миле Корубин,
„Портрет Славка Јаневског“,
1955. год.

Вангел Коџоман, „Мотив из
прилепског краја I“,
1956. год.

Борко Лазески, „Рањени
партизан“, 1954. год.

▲ Адем Кастрати,
„Оплакивање Реце“, 1978. год.

▲ Омер Калеши, „Глава на
конопцу“, 2002. год.

▲ Петар Мазев,
„Композиција 12“, 1989. год.

▲ Димитар Кондовски,
„Јесење јутро“, 1962. год.

Зрела модерна (1950 – 1980)

У овом периоду уметници све више експериментишу. Формирају се уметничке групе, као што су **ДЕНЕС** и **МУГРИ**, које организују заједничке изложбе и приближавају уметност обичној публици.

Појављује се и апстрактна уметност, при чему се предмети не приказују директно, већ кроз боју, линију и ритам. **Петар Мазев** и **Димитар Кондовски** стварају снажна и емоционална апстрактна дела.

Једна важна појава је и енформел, при чему уметници раде са грубом материјом и снажним потезом. Код **Родољуба Анастасова** и **Ордана Петлевског** дело не приказује сцену, већ изражава осећање и унутрашње стање.

Током 1970-их година поново се јавља фигурација, али на другачији начин. Аутори попут **Танаса Луловског**, **Родољуба Анастасова**, **Нове Франговског** и **Ане Темкове** користе људску фигуру као симбол, а не као реалистичан приказ. У ову линију спада и **Омер Калеши**, који је живео и радио у Паризу и познат је по својим експресивним портретима.

Паралелно се развија и уметност заснована на јасној геометрији и реду, посебно код **Душана Перчинкова**, чија су дела често повезана са архитектуром и јавним простором.

Прелаз ка постмодерни и савременој уметности

До краја 1970-их уметници почињу да комбинују различите приступе и стилове. Ово води ка постмодерној уметности која не прати једно правило или један стил.

Појављују се аутори новог таласа, као што су **Анета Светиева**, **Жанета Вангели**, **Јован Шумковски**, **Станко Павлески** и група Зеро. Све чешће се користе инсталације, акције у простору и перформанси.

▲ Душан Перчинков,
„Предео у жутом“, 1971. год.

▲ Анета Светиева, „Купачица са
нацртаном руком“, 1987. год.

▲ Глигор Стефанов, „Алегорија светлости
(Серафими и херувими)“, 1993. год.

▲ Шемов Фидановски,
„Раскотрљано клупко“, 1983. год.

▲ Жанета Вангели, из
циклуса „Стална жеља за
вечношћу“, 1998. год.

АКТИВНОСТ

Посматрај репродукцију дела Николе Мартиноског, Петра Мазева или Родољуба Анастасова и опиши да ли је дело фигуративно или апстрактно, какве емоције преноси и који елементи (боја, форма, гест) су најизраженији. Заједно у групи дискутујте зашто се уметници 1960-их удаљавају од предметног приказа и да ли апстрактна уметност може пренети снажне поруке без фигуре.

▲ Мифтар Мемети, „100 година од рођења Мајке Терезе“, 2010. год.

▶ Знаш ли да...

Модерна уметност у Република Северној Македонији развија се паралелно са југословенском и европском модерном, а не изоловано.

Први модерни уметници из Македоније своје образовање су стекли ван земље.

Македонски енформел из 1960-их је део ширег, европског уметничког процеса, али има сопствене специфичности.

Део уметника из РС Македоније, као што је Омер Калеси, живео је и радио у европским културним центрима, али су остали тематски повезани са својим културним контекстом.

▲ Невзат Бејтули - Кица, „Смиреност“, 2000. год.

▲ Решат Амети, „Слободна композиција 11“, 2019. год.

▲ Нехат Беџири, „Око“, 2009. год.

Питања

1. Зашто се модерна уметност у Републици Северној Македонији развија касније у односу на европске центре?
2. Какву улогу су имали последњи зографи у прелазу са сакралне на модерну уметност?
3. По чему се апстракција разликува од енформела?
4. Зашто се фигурација поново јавља 1970-их година?
5. Како се мења однос према стилу са појавом постмодерне уметности?

САВРЕМЕНА УМЕТНОСТ У РЕПУБЛИЦИ СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ

(од осамостаљивања до данас)

Савремена уметност у Републици Северној Македонији почиње у другој половини 1990-их година, након осамостаљивања државе 1991. године. Овај период је обележен великим друштвеним и политичким променама, као и отварањем према свету. За разлику од претходних периода, уметници више не раде у заједничком стилу, већ сваки аутор бира сопствени начин изражавања.

У савременој уметности дело не мора бити слика или скулптура. Уметници користе различите форме, као што су инсталације, видео, фотографија, перформанс и рад у простору. Важно је оно што желе да кажу, а не само како дело изгледа.

Нови медији и нови услови

Велику улогу у развоју савремене уметности имао је Сорошев центар за савремену уметност – Скопље, основан 1993. године. Овај центар је омогућио уметницима да експериментишу са новим медијима и да буду у корак са светском уметничком сценом.

Теме савремене уметности

Савремени уметници у РС Македонији најчешће се баве темама повезаним са:

- личним и културним идентитетом
- сећањима и прошлошћу
- телом и родом
- друштвеним и политичким променама
- односом између локалног и светског

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

савремена уметност, нови медијум, инсталација, перформанс, идентитет, глобализација, архитектура, мозаик

Знаш ли да...

Савремено уметничко дело не мора бити трајно – може постојати само током једне акције или изложбе.

Многи савремени уметници из РС Македоније излажу и ван земље.

Савремена уметност често поставља питања уместо да нуди готове одговоре.

Уметници и приступи

АКТИВНОСТ

Одабери једно дело савременог уметника из РС Македоније (фотографију, видео или инсталацију). Покушај да одговориш: О чему дело говори? Који медијум је коришћен? Какво осећање изазива? Размисли и дискутуј: да ли уметничко дело мора бити лепо да би било значајно?

Међу значајнијим ауторима су: **Славица Јанешлијева**, која ради са различитим медијима и истражује лична и колективна сећања; **Оливер Мусовић**, који кроз перформансе и инсталације обрађује друштвене теме; **Роберт Јанкулоски**, који користи фотографију за истраживање простора и меморије; **Моника Мотеска**, која ствара поетична и сензибилна дела са видеом и инсталацијом; и многи други.

Важну улогу имају и **Јане Чаловски** и **Христина Иваноска**, који раде са архивама, текстом и историјом, повезујући уметност са језиком и прошлошћу.

Поред њих, савремену сцену чине и други аутори и групе, као што су **Игор Тошевски**, **Нада Прља**, **група ОПА**, **Елпида Хаџи-Василева** која ради дела са органским отпадом и многи други млађи уметници. Ово показује да је савремена уметност у Републици Северној Македонији разноврсна и да се константно развија.

▼ Роберт Јанкулоски,
„Си ју си ми - See you see me“,
1998 - 2001. год.

▲ Славица
Јанешлијева,
„Крик“, 2002. год.

▲ Моника Мотеска,
„Ахилова пета“, 1998. год.

▲ Јане Чаловски, „Недисциплиновани“, 2021. год.

▼ Христина Иваноска,
„Именовање моста: Роса Плавева и Накије Бајрам“, 2006. год.

▼ Игор Тошевски,
„Слободна територија“, 2004-2010 год.

▲ Нада Прља, „Зид мира“, 2012. год.

▲ Елпида Хаџи-Василева,
„Harpex“, 2015. год.

Савремена уметност данас

Уметници у РС Македонији данас активно учествују на међународним изложбама, бијеналима и уметничким програмима ван земље. Иако део њих живи и ради у иностранству, они често остају повезани са македонским контекстом и темама.

После 2000. године, савремена уметност у Републици Северној Македонији не може се описати једним стилем или правцем. Одликује је слобода, експериментисање и критичко размишљање, а уметност се све чешће користи као средство за дијалог и постављање важних питања о друштву.

Питања

1. По чему се савремена уметност разликува од модерне?
2. Које медије најчешће користе савремени уметници?
3. Које теме се најчешће обрађују у савременој уметности у Републици Северној Македонији?
4. Зашто савремена уметност често изазива различите реакције код публике?
5. Како глобализација утиче на рад савремених уметника?

Архитектонски концепти и мозаичка уметност у РС Македонији

Архитектура у РС Македонији у 20. веку развија се од раних урбаних и репрезентативних грађевина у Скопљу (рано-модернистичких и неокласичних) – као што су Официрски дом, Ристићева палата и објекат Македонског народног позоришта, који одражавају касноосмански и међуратни европски контекст, преко социјалистичког модернизма после Другог светског рата, до израженог брутализма након земљотреса 1963. године, кулминирајући у постземљотресној реконструкцији према Мастер плану **Кенза Тангеа** (са концептима „Градска капија“, Железничка станица и „Градски зид“), реализованој кроз дела **Георгија Константиновског** (Студентски дом „Гоце Делчев“), **Јанка Константинова** (Главна пошта у Скопљу) и **Бориса Чипана** (објекат МАНУ), као и **Живка Поповског** са тимом архитеката и урбаниста (ГТЦ).

Кензо Танге – Урбанистички план за централно подручје Скопља („Градска капија“ и „Градски зид“), 1965. год.

Кензо Танге – Железничка станица, Скопље, 1965–1981. год.

Знаш ли да...

Кензо Танге је јапански архитекта који је израдио урбанистички план за обнову Скопља након земљотреса 1963. године. Његов модернистички план реорганизовао је структуру града и имао велики утицај на његов савремени развој.

Јанко Константинов – Објекат Македонске поште, Скопље, 1974–1982. год.

Мозаик у Македонији има дугу традицију, од античких и ранохришћанских мозаика у Хераклеји и Стобију, до савремених монументалних мозаика у јавном простору, јавним институцијама и културним објектима. **Глигор Чемерски** и **Газанфер Бајрам** су међу значајнијим ауторима повезаним са савременом мозаичком и монументалном уметношћу у Северној Македонији.

▲ Глигор Чемерски – мозаик у Споменику слободи, Кочани, 1981. год.

► Знаш ли да...

Монументални мозаик Глигора Чемерског, постављен као саставни део Споменика слободи у Кочанима, представља експресивну визуелну композицију са динамичним фигурама, симболичним формама и снажним колористичким ритмом, кроз које се интерпретирају идеје о борби, слободи и колективном сећању у савременој македонској споменичкој уметности.

▲ Споменик слободи, Кочани

▲ Газанфер Бајрам, „Македонски Орфеј / Пастир – Ратник“, 1999. год

▲ Скупштина Републике Северна Македоније

Питања

1. Који су најважнији стилови у архитектури у Македонији у 20. веку?
2. Шта је Кензо Танге урадио за Скопје након земљотреса 1963. године?
3. Који су најпознатији савремени уметници мозаика у Македонији?

ТЕМА 2: ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Ликовни свет има сопствени језик, односно сопствено ликовно изражавање. Ликовно изражавање је процес преношења мисли, осећања и порука кроз визуелне форме и средства. То се остварува кроз цртеж, сликарство, графику, графички дизајн, скулптуру, фотографију, дигиталне медије, па чак и кроз архитектуру. Кроз ове форме, уметници и дизајнери деле идеје које се понекад не могу изразити речима, користећи ликовне елементе као што су линија, боја, форма, текстура и простор.

Још од најранијих времена човек се изражавао кроз слике. Ликовно изражавање, као једна од најстаријих форми комуникације, омогућило је људима да пренесу своје мисли и осећања кроз визуелне трагове, далеко пре појаве писане речи.

Током времена, уметници су откривали нове технике и материјале како би унапредили своје стваралаштво. У савременој уметности овај развој се наставља кроз експериментисање са новим медијима, технологијама и концептима.

Ликовно изражавање се остварује кроз комбинацију медија, алата и техника. Медијум је материјал који се користи за стварање уметничког дела, као што су оловка, туш, боја, глина, метал или дигитални алати. Техника је начин на који уметник обрађује материјал да би постигао одређени ефекат, на пример: сенчење, слојевитост, резбарење, моделовање или штампање.

Без обзира на то колико алата и технике напредују, суштина уметности остаје иста. Пећинско сликарство, створено хиљадама година раније, или савремено дигитално дело данас имају исти циљ: да дочарају и изразе лепоту, сложеност и разноврсност света око нас. Све док настављамо да стварамо и ценимо уметност, проналазићемо нове и иновативне начине изражавања.

Примена различитих медија и техника подстиче експериментисање и креативност. Кроз истраживање материјала и техника можете развијати техничке вештине, лични стил и визуелни језик за изражавање идеја и емоција, као и препознавати и разликовати различите технике у уметничким делима и свакодневним визуелним изразима. Ликовно изражавање остаје моћан инструмент за креативност и размишљање, како у историји, тако и у савременој уметности.

Циљеви теме

- Да истражујете и експериментишете са цртачким, сликарским и графичким техникама, као и са њиховим комбинацијама.
- Да моделујете тродимензионалне форме користећи вајарске технике.
- Да препознајете, поредите и анализирате различите ликовне технике у уметничким делима.
- Да стварате сопствена дела комбиновањем различитих ликовних техника.
- Да развијате техничке вештине за рад са различитим ликовним медијима и алатима.
- Да развијате креативан и експерименталан приступ при избору и примени техника.

ЦРТАЧКЕ ТЕХНИКЕ

Увод

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

линија, оловка, бојице (оловке у боји), угљен, туш са перцетом/дрвцетом/четкицом, фломастери, маркери, традиционални и неконвенционални цртачки материјали и технике, шрафура, илузија волумена, пластичност, контурна линија, структурна линија, текстурна линија.

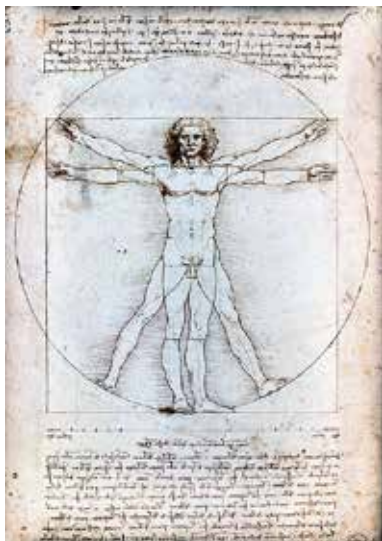
Цртање је једна од најстаријих и основних форми визуелног изражавања. Од праисторијских пећинских цртежа до савремених дигиталних дела, цртање остаје основа свих визуелних уметности, укључујући сликарство, скулптуру, архитектуру и дизајн.

У најширем смислу, цртање је стварање визуелних представа помоћу линија, трагова и тонова на одређеној површини. Цртеж није само техничко приказивање стварности; он може бити експресиван, симболичан, концептуалан или експерименталан. Често се користи за скицирање, истраживање и планирање, али може постојати и као самостално уметничко дело.

Уметници често комбинују реалистичне, симболичке и експресивне начине цртања приликом стварања својих композиција. Од дијаграма и шема, преко мртве природе и илустрација, до фигуративних и апстрактних цртежа, они могу приказати широк спектар тема и идеја.

У историји уметности, Леонардо да Винчи је користио цртеже за научна и анатомска истраживања. У модерној и савременој уметности цртање постаје директни носилац емоције и идеје, као код Пабла Пикаса, Егона Шилеа и Саја Твомблија.

▼ Леонардо да Винчи,
„Витрувијев човек“, око
1490. год.

▲ Пикасо, „Глава жене“,
почетак 1950-их, део серије
„Рат и мир“

▲ Сај Твомбли,
„Без наслова (Бахус)“, 2005. год.

Цртачки алати и материјали

Традиционални цртачки материјали су темељ ликовног образовања и још увек се широко користе, као што су:

- графитне оловке (од тврдих до меких)
- бојице (оловке у боји)
- угљен
- туш са пером, дрвцетом или четкицом
- креда и конте (креда за цртање)
- различите врсте папира и платна

Ови материјали омогућавају контролу линије, тона и текстуре. На пример, Рембрант је користио туш и перо за стварање драматичних контраста, док је Албрехт Дирер стварао изузетно прецизне цртеже фином линијом.

▲ Рембрант ван Рајн,
„Натан укорава Давида“, 1650 – 1655. год.

▲ Албрехт Дирер, „Студије
уметникове леве руке“,
1493 – 1494. год. (деталј)

Савремени и неконвенционални материјали

Са развојем савремене уметности, уметници експериментишу са новим материјалима и медијима:

- фломастери и маркери
- колаж и пронађени материјали
- индустријски материјали
- дигитални алати (графички таблети, софтвер)
- цртање на зидовима, подовима или у јавном простору

Савремени уметници, попут Вилијама Кентриџа, комбинују класично цртање са анимацијом, показујући да је цртање жив и променљив медијум који се непрестано развија и прилагођава новим техникама и технологијама.

Вилијам Кентриџ,
„Цртеж из стереоскопа“,
1998 – 1999. год.

Цртачке технике

Цртачке технике обухватају различите начине стварања цртежа кроз линију, тон и текстуру, у зависности од циља, материјала и израза уметника. Оне омогућавају стварање структуре, покрета и визуелног израза.

Међу технике се убрајају: линеарно и контурно цртање, сенчење, експресивно цртање, као и коришћење комбинованих медија за истицање форме, текстуре, волумена и атмосфере.

Знаш ли да...

Линија у калиграфији има исто тако велики значај као и у цртежу. Дебљином, смером и формом линија, калиграф може да пренесе ритам, покрет и емоцију, слично као што уметник користи цртеж да би створио волумен, текстуру или динамику.

Линија и контурни цртеж

Линија је основни визуелни елемент цртежа. Она може бити контурна, структурна, текстурна или експресивна, и кроз њу се изражавају форма, покрет и емоција. Линијама се дефинишу форме, контуре и структура објекта, без употребе тона или сенке. Контурни цртеж је, по правилу, линеаран.

Постоје различите врсте контурног цртања, као што су слепи контурни цртеж или континуирана линија. Многи савремени уметници створили су снажна визуелна дела користећи минималну, али сигурну линију.

Елсворт Кели, „Јабукe“, 1949. год.

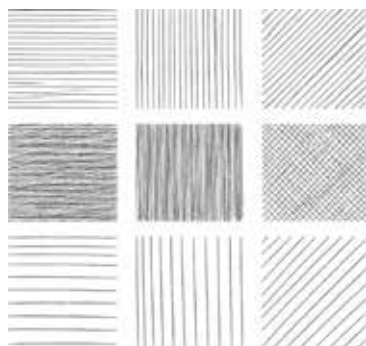

Сузан Ротенберг,
„САД“, 1975. год.

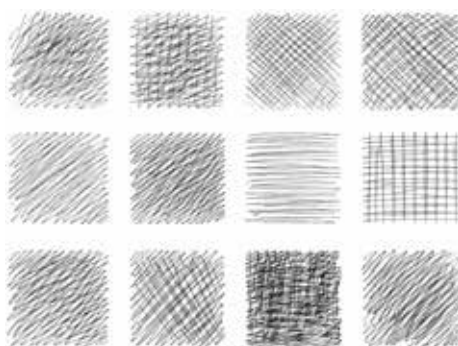
Сенчење и тонски цртеж

Сенчење се користи за приказивање светлости и сенке, чиме се ствара илузија дубине и волумена. Тонски цртеж се заснива на градацијама тона од светлог ка тамном. Најчешће технике сенчења су:

- **Шрафура и унакрсна шрафура** – техника изградње тона помоћу паралелних или унакрсних линија. Густина и смер линија одређују интензитет сенке.

▲ Шрафура

▲ Унакрсна шрафура

АКТИВНОСТ

Направите контурну студију: изаберите свакодневни предмет и нацртајте га континуираном линијом, без подизања оловке са папира. Фокусирајте се на форму и контуре објекта. Потом направите тонски експеримент користећи угљен или оловку: креирајте тонску скалу од најсветлијег до најтамнијег и примените је на цртежу сфере како бисте истражили како светлост и сенка стварају волумен.

Дело „Бодлер“ Жака Вијона илуструје употребу шрафуре и унакрсне шрафуре за стварање различитих тонских вредности. Линије се користе за изградњу волумена, дубине и контраста, што цртеж чини визуелно богатим и прецизним.

- **Поентилизам** – техника код које се форме, волумен и тонске вредности стварају помоћу малих тачака, уместо непрекидним линијама или сенчењем помоћу шрафуре. Цртеж „Херој“ је хиперреалистичан пример поентилизма, израђен од милиона ситних тачака нанесених оловком/пером. Кроз густину и распоред тачака, уметник постиже јасне тонске прелазе од светлог ка тамном, стварајући снажан утисак волумена, дубине и реализма. Ово дело је један од најпознатијих савремених примера поентилизма и јасно показује како линија и тачка могу да створе комплексну визуелну форму.

▲ Жак Вијон, „Бодлер“, 1920. год.

- **Меко преливање тона** – техника постепеног преласка из тамног у светло или из једне боје у другу, без оштрих контраста или линија.

▲ Мигел Ендара, „Херој“, 2011. год.

Текстура, волумен и пластичност у цртежу

У цртежу, текстура се односи на визуелни или тактилни утисак површине приказаног објекта. Она може бити реална или визуелно сугерисана путем линија, тачака, шрафуре и тонских преливања, чиме се ствара утисак глаткоће, грубости, мекоће или чврстине. Волумен и пластичност стварају илузију тродимензионалности форме у оквиру дводимензионалне површине. У цртежу се ови ефекти постижу кроз различите цртачке технике:

- светлост и сенка – кроз тонско моделовање, шрафуру, унакрсну шрафуру или кроз меко преливање тона.
- смер и густина линије – линије могу да прате форму (контурна шрафура) или да стварају текстуру површине.
- контраст и преклапање – јасни контрасти између светлог и тамног или преклапање линија и слојева који стварају утисак дубине и облика.

На пример, Мур приказује форму главе овце помоћу линија и тонске обраде, стварајући волумен и тродимензионалност. Линије прате форму овце и приказују структуру вуне. У савременој уметности форма се често поједностављује или деформише у изражајне сврхе, при чему се линија користи као основни изражајни елемент. На слици/колажу „Коло слика“, Жан Дибифе користи различите линије како би створио различите текстуре.

▲ Жан Дибифе, „Коло слика“ (Couscous Bazar / Ballad of Figures), 1977. год.

Експресивне и експерименталне технике

Експресивно цртање наглашава емоционални и лични гест уместо тачности. Егон Шиле је користио искривљене линије како би приказао унутрашњу напетост и субјективну визуелну изражајност. Експериментално цртање укључује мешовите медије (микс медије), велике формате, концептуалне приступе и перформативне процесе. Сол Левит проширује цртеж у концептуални систем, док савремени уметници, попут Џули Мерету, комбинују архитектонске и апстрактне елементе, показујући да цртеж може бити динамичан и иновативан медијум.

▲ Егон Шиле, „Автопортрет као Св. Себастијан“, 1914. год.

▲ Џули Мерету, „Емпиријска конструкција“, 2003. год.

Питања

1. Зашто се цртање сматра основом визуелних уметности?
2. Која је разлика између контурног и тонског цртежа?
3. Које су најчешће технике сенчења у цртању и како се користе за стварање дубине и волумена?
4. Како избор материјала утиче на израз цртежа?
5. На који начин савремени уметници проширују границе цртања?

СЛИКАРСКЕ ТЕХНИКЕ

Увод

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

сликарские технике и поступци, пигмент, уље, акрил, акварел, гваш, темпера, пастел, микс медији, дигитално сликарство, влажна и сува техника, лазура, транспарентност

Сликарство је форма визуелне уметности у којој уметник користи боје и друге материјале како би створио слике на одређеној површини, као што су платно, папир, дрво или јавни простор. Оно омогућава експресивно, симболично, реалистично или апстрактно приказивање света и уметникових идеја. Сликарство је основни начин визуелног изражавања, који омогућава истраживање боје, форме, светлости и простора, и служи као самостално уметничко дело или као основа за друге визуелне уметности.

Сликарски алати и материјали

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе и изаберите да ли ћете радити на влажној или на сувој подлози. Нацртајте цртеж оловком користећи контуру, сенчење и шрафуру за стварање волумена. Сликајте на влажној подлози акварелом или гвашем за меке прелазе и транспарентне ефекте, или на сувој подлози креирајте урбану сцену тушем. Можете израдити и апстрактну композицију акрилним или темперним бојама користећи различите алате за текстуру и слојеве.

Сликари користе различите традиционалне и савремене материјале и алате:

- **Традиционални материјали:** уљане, акварелне, темперне и акрилне боје; пастел и креда; туш и мастило; платно, папир и дрвена табла.
- **Алати:** четкице различитих облика и величина, палете за мешање боја, шпатуле и ножеви за боју, сунђери за текстуру, дигитални таблети и стилуси.
- **Савремени и експериментални материјали:** колаж и пронађени материјали, индустријски и рециклирани материјали, сликање у јавним просторима, мешовити медији (микс медији) и дигиталне технике.

Сликарске технике

Сликарске технике су начини на које уметник наноси боју да би створио форму, волумен и текстуру. Оне помажу да се прикажу светлост, сенка и различити ефекти на слици.

Сликарска боја се састоји од три основна елемента: **пигмент** – који даје боју и нијансу; **повезивач**, ко држи боју на окупу и лепи је за површину; – који разређује боју и омогућава лакше наношење. Различите комбинације ових елемената стварају различите врсте боја и ефеката, на пример: уљану боју, акрил, темперу или акварел.

Технике сликарства су:

- **Уљано сликарство** – техника код које се боја меша са уљем (најчешће ланеним) и наноси на платно, дрво или другу површину. Овом техником могу се добити слојеви боје, волумен и постепено преливање тонова, јер уље омогућава дуго сушење и лако мешање боја. Користи се за реализам, светло-сенку и дубину.
- **Акрилно сликарство** – сликарска техника у којој се користи боја направљена од пигмента и акрилног везива, а најчешће се разређује водом. Суши се брзо, омогућава лако наношење у слојевима и може се користити и као прозирна и као непрозирна, што је чини погодном за експериментисање са текстуром, бојом и формом.

► **Знаш ли да...**

У историји уметности, Леонардо да Винчи је развио технику меког, постепеног преливања тонова и боја, без оштрих контура, познату као сфумато, док је Каравађо користио снажне светлосне контрасте, технику познату као тенебризам.

► Дејвид Хокни, „Веће прскање“
(A Bigger Splash), 1967. год.

◄ Леонардо да Винчи,
„Мона Лиза“, 1503 – 1519. год.

- **Акварел** – сликарска техника у којој се боја разређује водом и наноси најчешће на папир. Карактеристична је по провидним слојевима, светлим тоновима и меким преливањима, чиме се ствара утисак лакоће и светлости.

▲ Пол Кле,
„Црне колоне у пејзажу“, 1919. год.

- **Темпера** – сликарска техника у којој се пигмент меша са везивом на бази воде и јајета (емулзијом). Наноси се у танким слојевима и омогућава чисте боје, прецизне форме и fine детаље, због чега се често користила у средњовековном сликарству и иконопису.

▲ Сандро Ботичели,
„Рађање Венере“, око 1484 – 1486. год.

- **Фреска** – сликарска техника при којој се боја наноси на влажан малтер. Пигменти се упијају у зидну површину, што слику чини дуготрајном и отпорном, па се зато фреска најчешће користи за зидно сликарство и мурале.

▲ Микеланђело,
„Стварање Адама“, око 1508 – 1512. год.

- **Енкаустика** – сликарска техника у којој се пигмент меша са загрејаним пчелињим воском и наноси на површину док је топао. Омогућава богату текстуру, дубину и светлуцави ефекат, а боја је трајна и отпорна на ток времена.
- **Гваш** – сликарска техника у којој се боја разређује водом, али је, за разлику од акварела, непрозирна. Омогућава интензивне, мат боје и равне површине, па се често користи за илустрацију, дизајн и студијске скице.
- **Пастел** – сликарска техника у којој је боја у форми штапића од пигмента и везива. Наноси се директно на папир и омогућава интензивне тонове, мека преливања и богату текстуру. Може бити суви пастел или уљани пастел, а користи се за експресивне и живописне ефекте.
- **Микс медији (мешовити медији)** – сликарска и ликовна техника у којој се комбинује више различитих материјала и техника. Ова техника омогућава експериментисање са текстуром, формом и изразом, и често се користи у савременој уметности.

▲ Антички погребни портрет (Фајумски портрет) у техници енкаустике, Музеј уметности „Метрополитен“

▲ Анри Матис, „Жена са шеширом“, 1905. год.

▲ Алберто Бури, „Велика врећа“ (Sacco grande), 1952. год.

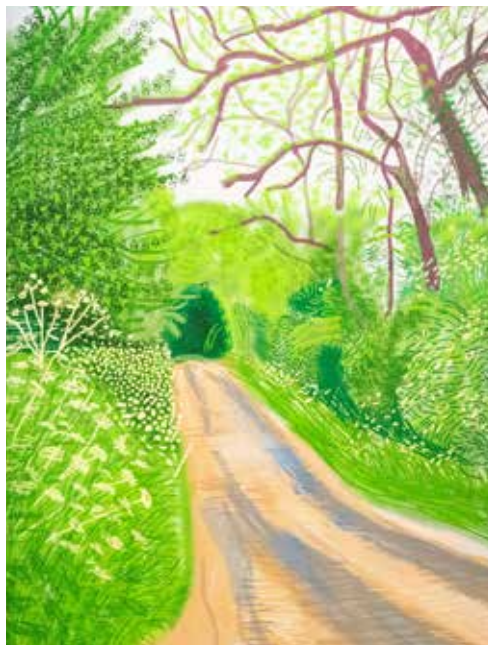

▲ Едгар Дега, „Балет / Звезда / Плесачица на сцени“, 1876 – 1877. год.

- **Дигитално сликарство** – техника при којој се слика ствара помоћу рачунара, таблета или дигиталног софтвера. Омогућава лако мешање боја, слојеве и ефекте, брзо исправљање грешака и експериментисање са различитим стиловима и текстурама.

АКТИВНОСТ

Истражите путем интернета репрезентативна уметничка дела из различитих епоха и уметничких покрета. Анализирајте које су технике уметници користили и индивидуално одговорите на питања у вези са техничким карактеристикама изабраних дела.

Дејвид Хокни, „Пристизање пролећа во Волдгејту, Источни Јоркшир“ (The Arrival of Spring in Woldgate), 2011. год.

Сликарски поступци

Сликарски поступци су различити начини наношења и обраде боје ради стварања форме, волумена и ефеката, као што су:

- влажна техника – боја се наноси на још влажну површину, омогућавајући мешање и преливање тонова,
- сува техника – готово суво наношење боје ради добијања текстурираних ефеката и детаља,
- лазура – танки, провидни слојеви нанесени преко осушене боје ради дубине и светлосних ефеката,
- транспарентност – коришћење провидне боје да би се видео слој испод ње, чиме се стварају светлосни и ваздушни ефекти,
- слојевито наношење – изградња боје у више слојева за већу дубину, волумен и текстуру.

Ови поступци се могу комбиновати како би се добили различити визуелни ефекти и изражајност на слици.

Питања

1. Која су три основна елемента сликарске боје?
2. Шта је уљано, а шта акрилно сликарство?
3. Која је разлика између акварела и гваша?
4. Које се технике користе за волумен и текстуру на слици?
5. Шта је сфумато, а шта је тенебризам?

ГРАФИЧКЕ ТЕХНИКЕ

Увод

Графика је форма визуелне уметности у којој уметник ствара дела путем отисака са претходно припремљене површине. Ова техника омогућава израду више примерака једног оригиналног дела, при чему се сваки отисак сматра оригиналом. Графика се користи у уметничке, илустративне и декоративне сврхе, а најчешће се ради на папиру или тканини користећи различите методе, као што су дрворез, бакорез, литографија или сериграфија.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

графичке технике, висока и дубока штампа, литографија, монотипија, сериграфија, колаграфија, дигитална штампа, скица, матрица, тираж, отисак

Графички алати и материјали

Алати:

- Ручни алати: длето, гравер, игла за бакарну или металну плочу, алати за линорез.
- Четке и ваљци за наношење мастила (боје).
- Тампони и сунђери за стварање текстуре и за сенчење.
- Ручни и дигитални инструменти за литографија и за дигиталну графику.

Материјали:

- Папир (различите густине и текстуре).
- Мастило/боја за графику (црна, у боји, водоотпорна).
- Плоче за штампање (дрво, метал, камен, пластика, линолеум).
- Хемијски агенси за дубоку штампу.
- Пигменти и боја за сериграфију.
- Дигитални таблети и софтвер за компјутерску графику.

Ови алати и материјали омогућавају контролу линије, текстуре, тона и поновљивости у графичком делу.

Графичке технике

Графичке технике штампања су методе којима се стварају уметнички отисци са претходно припремљене површине, најчешће на папиру или другом материјалу. Свака техника омогућава различит визуелни ефекат и начин изражавања.

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе или радите индивидуално и створите рад по сопственој замисли, комбинујући најмање две ликовне технике по избору – на пример, цртеж тушем и колаж, акварел и оловку, монотипију и сликање. Експериментишите са материјалима и текстурама, истражујте боје и форме, и на крају представите свој рад пред групом, објашњавајући избор техника и концепт дела.

Основни термини у графици су:

- скица – прелиминарни цртеж или идеја за графичко дело;
- матрица – плоча или површина са које се праве отисци;
- отисак – копија слике пренесена са матрице на папир или други материјал;
- графичка серија / тираж – група отисака направљених са исте матрице;
- позитив/негатив – начин приказивања боје; позитив је део са бојом, а негатив је празан део (без боје).

Основне графичке технике су: висока штампа (рељефна штампа), дубока штампа (интаглио), равна штампа (литографија), пропусна штампа (сериграфија), монотипија (појединачни отисак), колаграфија (штампање са плоче са причвршћеним материјалима) и дигитална штампа (помоћу рачунара или дигиталног софтвера).

- **Рељефна штампа** – боја се наноси на уздигнуте делове плоче који преносе отисак на папир. Најчешће се користе дрворез и линорез; отисак прста је пример ове технике.

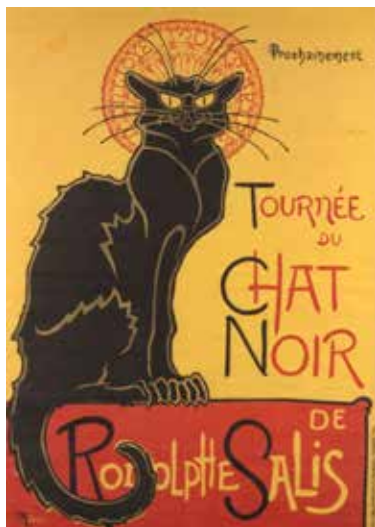

▲ Албрехт Дирер, „Меланхолија I“, 1514. год.

▲ Кацушика Хокусај, „Велики талас над Канагавом“, 1831. год.

- **Интаглио (дубока штампа)** – цртеж се гравира или урезује у плочу. Боја се сакупља у удубљеним линијама или површинама на плочи, а отисак се добија под притиском. Примери: бакрорез, офорт, сува игла и акватинта. Плоча је обично бакарна, од цинка или неког другог метала. Омогућава богат тон, дубину и прецизне линије.

▲ Теофил Стејнлен, „Црни мачак“ (Tournée du Chat Noir), 1896. год.

▲ Енди Ворхол, „Диптих Мерилин“, 1962. год.

- **Литографија (равна штампа)** – слика се црта на равној каменој или металној површини, а боја се преноси само на цртеж. Омогућава прецизне линије, тонске ефекте, динамичне текстуре и вишеструко штампање.
- **Сериграфија (ситоштампа)** – боја пролази кроз платнено или метално сито на одабраним деловима, стварајући отисак. Омогућава јасне боје, поновљиве отиске и рад са великим површинама. Често се користи у поп-арт делима Ендија Ворхола.
- **Монотипија** – појединачни отисак створен преношењем боје са плоче на папир; сваки отисак је јединствен и преноси се на папир под притиском. Омогућава слободне, експресивне линије, богат тон и уникатне текстуре.

► Знаш ли да...

Графике са тиражем се потписују на стандардан начин како би се означили ауторство и редни број отиска. Потпис аутора и година се обично стављају десно доле, а редни број из серије (тиража) се ставља лево доле, на пример „3/50“, што значи трећи отисак од укупно 50. Ова пракса омогућава да се сваки отисак сматра оригиналом и да се идентификује његово место у тиражу.

▲ Едгар Дега, „Три балерине“, 1878. год.

- **Колаграфија** – штампање са плоче на коју су причвршћени различити материјали који стварају рељеф и текстуру.
- **Дигитална штампа** – коришћење рачунара или дигиталног софтвера за стварање и штампање графичких отисака.

▲ Вејд Гајтон, „Серија X“, из 2005. год.

▲ Мари Френч, „Месец жетве“
(Harvest Moon), 2011. год.

Ове технике се користе у уметничкој графици, дизајну и илустрацији и омогућавају контролу над линијом, тоном, текстуром и поновљивошћу дела.

Питања

1. Које су основне графичке технике?
2. Која је разлика између високе и дубоке штампе?
3. Који материјали се користе за литографију?
4. Шта је монотипија и како се разликује од других техника?
5. Какве ефекте омогућава сериграфија?
6. Шта значи графичка серија или тираж?

ВАЈАРСКЕ ТЕХНИКЕ

Увод

Вајарство (скулптура) је форма визуелне уметности у којој уметник ствара тродимензионална дела, односно скулптуре, користећи различите материјале као што су камен, дрво, метал, глина, као и савремене материјале – смолу и пластику.

Вајарска дела могу бити слободностојећа, која стоје самостално у простору, као што је Роденов „Мислилац“. Рељефне скулптуре се издвајају од позадине и деле се на ниски, средњи или високи рељеф, при чему су фигуре или мотиви видљиви из једног угла или стварају утисак дубине. Монументалне скулптуре су велика јавна дела, као што је „Статуа слободе“, додека минијатурне скулптуре или бисте представљају портрете или декоративне композиције. Савременовајарствочесто користи инсталације и експерименталне материјале, интегришући скулптуру са простором и савременим концептима, као што су дела Џефа Кунса. Вајарство има за циљ да изрази форму, волумен, покрет, текстуру и емоцију у тродимензионалном простору.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

вајарство, вајарски алати и материјали, скулптура, рељеф, монументална скулптура, биста, волумен и маса, моделовање, резбарење, ливење, склапање, статичност, кинетика, интервенција у простору

Вајарски алати и материјали

Вајарство користи различите традиционалне и савремене алате и материјале за стварање тродимензионалних форми.

Традиционални алати укључују: длето, чекић, иглу и шпатулу, док савремени обухватају електричне и дигиталне алате, као и 3D технологије.

Као материјали користе се: камен, дрво, глина, бронза и гипс, али и савремени материјали попут пластике, смоле, силикона и дигиталних 3D модела, што омогућава већу слободу у изразу и експериментисање са формом и текстуром.

Знаш ли да...

Константин Бранкузи, познати румунски вајар, често је користио технику стилизације и поједностављивања форми, тако што је сложене објекте претварао у чисте, минималистичке линије и волумен, стварајући скулптуре које и данас делују апсолутно савремено.

Вајарске технике

- Вајарске технике су начини стварања и обликовања скулптура у тродимензионалном простору. Најчешће технике су:
- моделовање – при чему се форма гради додавањем материјала као што су глина или восак;
- резбарење (класање) – при чему се форма ствара одузимањем материјала, најчешће камена или дрвета;

▲ Огист Роден, „Мислилац“, 1094. год.
(Представља моделовану форму која је касније изливена у бронзи.)

▲ Микеланђело, „Давид“, 1501 – 1504. год. (Представља форму створену одузимањем материјала.)

▲ „Ника са Самотраке“, античка грчка скулптура.

- **ливење** – при чему се течни материјал улива у калуп (бронза, гипс, смола);
- **склапање** (монтажа) – при чему се различити материјали комбинују у једну скулпторску целину.

АКТИВНОСТ

Моделујте апстрактну скулптуру од глине, инспирисану органским формама Хенрија Мура или Константина Бранкузија. Фокусирајте се на стилизацију, једноставне форме, волумен и масу. Потом дискутујте у групи о избору форми, површина и ефекту волумена и масе у вашим делима.

▲ Анселм Кифер, „Језик птица“ (Die Sprache der Vögel), 2014. год.

Ове технике омогућавају стварање волумена, масе, текстуре, покрета и израза у вајарству. Скулптуре могу бити **статичне**, када је дело мирно и фиксирано у простору, или могу показивати **динамичност** и **мобилност**, када форме стварају утисак покрета. **Кинетичке скулптуре**, односно дела са кинетиком, крећу се и реагују на спољашње силе попут ветра или механичких система. Савремени вајари често стварају инсталације или врше интервенције у простору, чиме скулптура постаје део околине и мења перцепцију простора.

АКТИВНОСТ

Истражите путем интернета репрезентативна уметничка дела из различитих епоха и уметничких покрета. Анализирајте технике које су уметници користили и одговорите на питања о техничким карактеристикама сваког дела.

▲ Александер Калдер, „Без наслова“, 1942. год.

▲ Исаму Ногучи, „Црвена коцка“, 1968. год.

АКТИВНОСТ

Организујте мини-изложбу у учионици или у холу школе где ћете представити све ваше радове створене различитим техникама. Дискутујте о техничким изазовима, поделите искуства из рада са материјалима и алатима и анализирајте успешна решења код својих другара из разреда. Потом организујте практичну демонстрацију, приказујући једну технику пред другима и објашњавајући кораке, материјале и поступке.

Питања

1. Шта представља вајарство и које форме скулптура постоје?
2. Које су разлике између слободностојећих и рељефних скулптура?
3. Које се технике користе за стварање вајарских дела и како се разликувају?
4. Шта значи када се каже да скулптура може бити статична, динамична или кинетичка?
5. Који материјали и алати се користе у традиционалном, а који у савременом вајарству?

ТЕМА 3: УМЕТНОСТ У ПРОСТОРУ

Уметност у простору, кроз архитектуру и урбанизам, урбану уметност и различите уметничке интервенције, има снажан утицај на начин на који доживљавамо свет око себе. Она се не своди само на стварање функционалних структура, већ активно учествује у обликовању културних, социјалних и емоционалних искустава друштва.

Простор постаје активни носилац значења, а архитектура, заједно са уметничким интервенцијама, представља форму визуелног изражавања која повезује човека са околином и свакодневним животом. Они обликују свакодневну средину додајући естетску вредност, функцију и културну поруку. На тај начин, простор постаје место за доживљај и интеракцију са уметношћу.

У овој теми научићете како архитектура, урбанизам и уметност у јавном простору обликују простор у коме живимо. Упознаћете се са основним појмовима као што су форма, функција, волумен, пропорција, фасада и конструкција, као и са различитим типовима објеката – стамбеним, јавним, сакралним и индустријским. Истраживаћете примере зелене и одрживе архитектуре и начине естетског и хуманог уређења простора. Такође, анализираћете урбану уметност и њену улогу у визуелној комуникацији и друштвеном ангажману. Кроз анализу, дискусију и практичан рад развијаћете идеје, скице и визуелне предлоге за архитектонски, урбани или јавни простор, примењујући основне принципе дизајна и савремене уметничке праксе.

Посматрањем и анализом простора развија се осећај за естетику и одговорно коришћење јавних површина. Уметничке интервенције подстичу дијалог и критичко размишљање о друштву и околини. Тако простор постаје активна сцена за савремено визуелно изражавање.

Циљеви теме:

- Да разликујете различите облике просторне уметности.
- Да разумете везу између простора, функције и естетике у савременој уметности и архитектури.
- Да препознајете примере савремене и одрживе архитектуре и развијате осећај за просторну организацију и равнотежу.
- Да осмишљавате и визуелно представљате сопствене идеје за уметничко дело у јавном или замишљеном простору користећи различите технике и материјале.
- Да развијате поштовање према јавном простору и уметничким изразима у њему као делу културне и друштвене средине.

АРХИТЕКТУРА И УРБАНИЗАМ

Простор, форма и функција

Архитектура је уметност и наука о обликовању простора. **Простор** представља основну категорију у архитектури и може бити отворен или затворен, јавни или приватни. **Форма** се односи на визуелни изглед и структуру објекта, а **функција** одређује његову намену и употребу. Успешна архитектура успоставља равнотежу између форме и функције, при чему су естетска решења усклађена са практичним потребама корисника. Архитектура се не доживљава само визуелно, већ и кроз кретање и време. Зато је потпуно разумевање архитектонског простора могуће само кроз директан, физички доживљај, а не само путем слика и текста.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

архитектура, урбанизам, простор, форма, функција, волумен, пропорција, стамбени објекат, јавни објекат, сакрални објекат, индустријски објекат, конструкција, фасада, урбано уређење, план, пројекат, екстеријер, ентеријер, зелена архитектура, одржива архитектура

Заха Хадид, MAXXI
— Национални музеј
уметности 21. века, Рим,
Италија, 2010. год.

Волумен и пропорција

Волумен одређује тродимензионалност архитектонског објекта, а **пропорција** регулише односе између његових делова. Правилним коришћењем пропорција, архитектура може да створи осећај хармоније, стабилности или динамике. Историјски гледано, пропорције су биле повезане са математичким и геометријским принципима, али су у савременој архитектури оне често експерименталне и концептуалне.

Знаш ли да...

Заха Хадид је једна од најзначајнијих савремених архитеката, позната по флуидним, динамичним формама и експерименталном приступу простору. Њена архитектура брише границу између ентеријера и екстеријера и ствара утисак кретања и континуитета.

Партенон,
Атина, Грчка, 5. век п.н.е.

Френк Гери, Музеј
„Гугенхајм Билбао“, Билбао,
Шпанија, 1997. год.

Архитектонски објекти

Врсте објеката

У архитектури се објекти могу класификовати према њиховој функцији. Најчешће врсте су:

- **Стамбени објекти** – објекти намењени за живот, као што су куће, стамбене зграде, виле, апартмани.
- **Јавни објекти** – објекти за јавну употребу, као што су школе, библиотеке, музеји, уметничке галерије, позоришта, концертне дворане, спортске хале, стадиони, здравствене установе, административне зграде.
- **Сакрални објекти** – објекти са религиозном или духовном функцијом, као што су катедрале, цркве, џамије, манастири, храмови.

▲ Шарена џамија, Тетово, РС Македонија, изграђена крајем 15. века (обновио је 1833. године Абдурахман-паша).

▲ Црква „Св. Јован Богослов“ („Св. Јован Канео“), Охрид, РС Македонија; археолошки подаци сугеришу да је црква изграђена у 13. веку, пре појаве Османског царства (период пре 1447. године).

- **Индустријски објекти** – објекти за производњу и индустрију, као што су фабрике, складишта, производни комплекси.
- **Јавни простори и урбани садржаји** – паркови, тргови, улице и урбане скулптуре које имају додатну архитектонску и естетску функцију.

Свака врста објекта има специфичне просторне, функционалне и естетске захтеве.

▲ Аниш Капур, „Капија од облака“ (Cloud Gate), Чикаго, САД, 2006. год.

▲ „Капија од облака“ је иконични елемент Миленијумског парка у Чикагу и значајан пример савремене урбане скулптуре са архитектонском и естетском вредношћу.

Конструкција и фасада

Конструкција представља носећу структуру објекта и основа је за његову стабилност и безбедност. Може бити изграђена од бетона, челика, дрвета или комбинованих материјала.

Фасада је спољашња „кожа“ објекта и има важну визуелну и симболичку улогу. Она комуницира са околином и често одражава стил, време и културни контекст у којем је објекат настао.

Институт арапског света је модерни јавни објекат дизајниран од стране архитекста Жана Нувела. Фасада објекта је упечатљива и јединствена, састављена од 240 механичких панела са арапском геометријском орнаментиком који аутоматски регулишу количину светлости која улази у ентеријер. Објекат комбинује традиционалне мотиве са савременом технологијом, при чему фасада није само декоративни елемент, већ има и функционалну улогу у контроли сунчеве светлости и температуре.

▲ Жан Нувел, „Институт арапског света“, Париз, Француска, 1987. год

Јавни простор и урбано уређење

АКТИВНОСТ

Истражите примере модерних и савремених архитектонских грађевина у свету и у Републици Северној Македонији. Изаберите једну архитектонску грађевину која вам је занимљива и направите кратко истраживање на интернету: ко је аутор, када је изграђена и која је идеја иза њеног дизајна. Резултате истраживања представите фотографијама и/или скицама, а затим дискутујте о томе како ова грађевина утиче на људе и простор око ње.

Јавни простор обухвата тргове, улице, паркове и отворене површине доступне свима. Он је место за социјалну интеракцију, културне догађаје и свакодневне активности. Уметност у јавном простору, кроз скулптуре, инсталације и архитектонска решенија, обогаћује урбану средину и подстиче осећај заједништва.

Урбано уређење се односи на планирање и организацију градског простора. Оно укључује саобраћај, зелене површине, инфраструктуру и распоред објеката. Добро уређен урбани простор омогућава функционалан, безбедан и естетски пријатан живот.

План, пројекат, екстеријер и ентеријер

План и пројекат су основа сваког архитектонског дела. План приказује распоред простора, док пројекат укључује целокупну идеју, конструкцију и визуелно решење.

Екстеријер се односи на спољашњи изглед објекта и његов однос са околином, док ентеријер обликује унутрашњи простор утичући на удобност, атмосферу и функционалност.

▲ Ле Корбизје и Пјер Жанере, Вила „Савој“, Париз, Француска, између 1928. и 1931. год.

Зелена и одржива архитектура

Зелена архитектура има за циљ да смањи негативан утицај на животну средину кроз коришћење енергетски ефикасних решења, природних материјала и обновљивих извора енергије.

Одржива архитектура размишља дугорочно, стварајући објекте који су прилагодљиви, еколошки и економски оправдани. Она повезује уметност, технологију и одговорност према природи.

Студио Боери, „Вертикална шума“, Милано, Италија, 2014. год.

АКТИВНОСТ

Створите цртеж или дигиталну скицу за своју уметничку инсталацију у јавном простору. Изаберите реалну локацију у свом граду (трг, парк, улица или двориште) и размислите како бисте је променили помоћу боје, облика или необичног материјала. Можете радити комбинованим ликовним техникама по свом избору или помоћу дигиталне апликације.

Питања

1. Шта представља архитектура?
2. Шта је простор у архитектури и какав може бити?
3. Шта значи функција једног архитектонског објекта?
4. Које су најчешће врсте архитектонских објеката?
5. Шта је јавни простор и зашто је важан за град?

УРБАНА УМЕТНОСТ

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

урбана уметност, графити, мурали, улична уметност (street art), шаблон (stencil), симбол, композиција, боја, ритам, јавни простор, порука, вандализам

Урбана уметност је динамична и иновативна форма визуелног изражавања која повезује уметност, простор и друштво. Ова уметност постоји још од античког Рима, а поново постаје популарна 1960-их година у Њујорку.

Она обухвата различите форме као што су графити, мурали и друге врсте уличне уметности. Урбана уметност није само естетска појава, већ често носи и друштвени ангажман, симболику и лични или колективни идентитет. Коришћењем графита, мурала и уличне уметности, уметници стварају дела која утичу на перцепцију јавног простора и подстичу пролазнике на размишљање.

Графити, мурали и улична уметност

► Знаш ли да...

Многи уметници уличне уметности остају анонимни, а њихова дела постају светски позната и високо цењена. Најпознатији пример је Бенкси, чији идентитет још увек није званично потврђен, али се његова дела продају за милионе и често носе снажне социјалне и политичке поруке. Ова чињеница показује да су у урбаној уметности порука и утицај на јавни простор важнији од ауторства и институционалног признања, што ову уметност чини посебно моћном и директном.

Графити су форма визуелног изражавања у јавном простору, најчешће изведени спрејом, маркером или бојом на зидовима, објектима и другим урбаним површинама. Могу да садрже текст, симболе, потписе (тагове) или слике са циљем преношења визуелне поруке. Најчешће се ради о индивидуалном или групном стваралаштву.

Иако се традиционално сматрају нелегалном формом изражавања ван институционалних оквира, графити имају значајну улогу у развоју савремене урбане културе и визуелне комуникације.

▲ Бенкси, „Малото девојче со балон“, 2002 год.

Мурали су велика сликарска дела израђена на зидовима и фасадама у јавном простору. Најчешће их наручују институције, организације или заједнице са циљем да улепшају простор или пренесу поруку. Мурали могу обрађивати културне, историјске, социјалне или еколошке теме. Употребом боје, форме и композиције, они мењају изглед и доживљај урбане средине и подстичу публику на размишљање.

◀ Кит Харинг, „Ми, омладина“ (We the Youth), 1987. год.

Улична уметност (street art) је шири термин који обухвата графите, мурале, стикере, шаблоне (stencils) и друге визуелне интервенције у јавном простору. Она често помера границе традиционалне уметности и ствара активни дијалог са људима и околином. Најчешће је свесно постављена у градској средини како би комуницирала са пролазницима.

◀ Џеј Ар (JR), „Жене су хероји“ (Women Are Heroes), 2008 – 2009. год.

Шаблони и симболи

Шаблон је техника у уличној уметности код које се мотив изреже на папиру, картону, пластици или другом материјалу, а затим се преко њега наноси боја. Ова техника омогућава брзо, прецизно и поновљиво стварање истог мотива на различитим локацијама. Често се користи за преношење јасних симбола и порука са снажним визуелним и друштвеним ефектом.

▲ Бенкси, „Бацач цвећа“ (Flower Thrower), Јерусалим, 2003. год.

▲ Жан-Мишел Баскијат,
„Без наслова (Круна)“,
1982. год.

Симбол је визуелни знак, форма или слика која представља идеју, осећање или поруку, без да је директно приказује. У уличној уметности и код графита, симболи су обично једноставни и лако препознатљиви како би се порука брзо разумела у јавном простору. Круна је један од најпрепознатљивијих симбола у графитима и уличној уметности Жан-Мишела Баскијата. Најчешће је приказана са три шиљка, нацртана спонтано, као знак или таг.

Композиција, боја и ритам

Композиција се односи на распоред свих визуелних елемената у уметничком делу – линија, форми, симбола, текста и слика. Добра композиција води до хармоничног и јасног визуелног решења које привлачи пажњу и преноси поруку.

Боја има велики утицај на осећања и перцепцију. Контрастне боје истичу поруку, док комбинација сличних нијанси ствара хармоничан ефекат. У урбаној уметности боја се често користи да би дело било видљиво издалека и да би привукло пажњу пролазника.

Ритам је понављање или варирање елемената као што су линије, форме и боје. Он ствара осећај кретања, динамике и визуелне енергије, што је посебно важно у урбаном простору.

Јавни простор и порука

Урбана уметност користи градску средину као платно. Она трансформише различите градске површине и просторе у визуелне тачке интересовања, чиме обогаћује свакодневни живот људи.

Многи уметници користе урбану уметност да би послали личне, социјалне, културне или политичке поруке. Порука може бити директна или симболичка, а фокус је на узајамном утицају уметности и града – како уметност обликује простор и како град обликује уметност.

Разлика између вандализма и уметничке интервенције

Понекад се урбана уметност може помешати са вандализмом, али постоји важна разлика:

- **Вандализам** – уништавање или обележавање простора без дозволе, без уметничке или друштвене вредности. Често негативно утиче на средину.
- **Уметничка интервенција** – планирана, креативна и са циљем да пренесе поруку или естетску вредност, у складу са простором и јавним интересом.

Питања

1. Шта је урбана уметност и које форме обухвата?
2. Која је разлика између графита и мурала?
3. Како се користи шаблон (stencil) у уличној уметности и која је његова сврха?
4. Зашто су боја, композиција и ритам важни у урбаној уметности?
5. Како урбана уметност утиче на јавни простор и на комуникацију са људима?

АКТИВНОСТ

Изаберите простор у својој школи и замислите како би изгледао са уметничком интервенцијом. Направите цртеж или скицу за графит, мурал или другу интервенцију. Користите боју, симболе и композицију да бисте пренели поруку која вам је важна. Након завршетка, кратко представите своју идеју и објасните зашто сте изабрали управо ту поруку и тај простор.

АКТИВНОСТ

На основу претходно израђених скица за графит или мурал, реализујте своје идеје као уметничку интервенцију у школском простору. Заједнички створите велики зидни панел или колаж на фасади, прозору или зиду – уз дозволу и са одговарајућим материјалима.

ИНТЕРВЕНЦИЈА У ПРОСТОРУ

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

интервенција у простору, инсталација, контекст, уметничка идеја, јавни простор, просторно условљена уметност (site-specific art), просторна композиција, интеракција, активизам и социјални коментар.

Интервенција у простору је једна од најдинамичнијих форми изражавања у савременој уметности. Она излази ван традиционалних галерија и музеја и појављује се у различитим просторима, као што су улице, јавна места или свакодневне ситуације. Кроз привремене или трајне инсталације, перформансе или активности у којима учествује публика, уметничка интервенција подстиче размишљање, дијалог, као и нове интерпретације и разумевање стварности.

Иако се уметничке интервенције најчешће повезују са савременом уметношћу, њихови корени се налазе у авангардним покретима са почетка 20. века, као што су дадаизам и надреализам. Својим делом „Писоар“, Марсел Дишан је довео у питање традиционални појам уметности, наглашавајући улогу контекста. Током 1960-их и 1970-их година, са развојем концептуалне уметности, перформанса и ленд-арта, уметници почињу активно да интервенишу у јавним просторима и да користе уметност као средство за социјални и политички коментар. Овај приступ је основа уметничких интервенција какве познајемо данас.

Кључне карактеристике уметничке интервенције

- **Просторно условљена уметност (site-specific) и контекстуална повезаност**

Уметничке интервенције су тесно повезане са простором или контекстом у којем се појављују. Уметници бирају места са посебним социјалним, политичким или културним значењем и користе простор као важан део самог дела.

- **Трајни и привремени или пролазни карактер**

Уметничке интервенције могу бити трајне или привремене и краткотрајне. Привремене интервенције се често појављују изненада и нестају без најаве. Управо та пролазност појачава њихову поруку јер оставља снажан, али кратак моменат за размишљање пре него што се простор врати у своје уобичајено стање.

- **Активизам и социјални коментар**

Уметничка интервенција се често фокусира на социјалне и политичке теме. Коришћењем јавног простора, уметници указују на питања као што су екологија, неједнакост или неправде у друштву. На тај начин интервенција постаје критика и позив на промене.

- **Учешће публике**

Многе интервенције укључују публику, свесно или несвесно. Самим својим присуством или реакцијом, гледаоци постају део уметничког дела, чиме се бришу границе између уметника, дела и публике.

- **Нарушавање норми**

Нарушавање уобичајених правила и очекивања је суштински део уметничке интервенције. Без обзира на то да ли се ради о јавном простору, културној институцији или друштвеном систему, интервенција доводи у питање постојеће норме и подстиче гледаоце да критички размишљају о средини у којој живе.

Значајнији примери уметничких интервенција

Неколико значајних уметничких интервенција оставило је трајан траг у савременој уметности. Оне показују како уметност може да мења простор, подстиче размишљање и отвара важна друштвена питања. Ево неколико познатих примера:

Герила герлс (Guerrilla Girls), „Да ли жене морају бити голе да би ушле у музеј Метрополитен?“, Њујорк, 1989. год.

Бенкси, „Носорог“, 2004. год.

▲ Ричард Сера, „Исток и запад“, Катар, 2014. год.

▲ Кристо и Жан-Клод, „Плутајући мостови“, језеро Изео, Италија, 2016. год.

▲ Аниш Капур, „Распарчавање, локација 1“, Нови Зеланд, 2009. год.

▲ Кристо и Жан-Клод, „Упаковани Рајхстаг“ (Wrapped Reichstag), Берлин, 1971 – 1995. год.

▼ Олафур Елијасон, „Ледена стража“, Копенхаген (2014. год.), Париз (2015. год.) и Лондон (2018. год.), паралелно са великим климатским конференцијама. Моћна просторно условљена (site-specific) инсталација створена у сарадњи са геологом Миником Росингом. Састоји се од масивних блокова глечерског леда са Гренланда, постављених у јавне градске просторе да се постепено топе, чиме апстрактна реалност климатских промена постаје видљива и опипљива.

▲ Франсис Алис, „Парадокс праксе I (Понекад стварање нечега не води ничему)“, Мексико Сити, 1997. год.

АКТИВНОСТ

Истражите и сазнајте више о уметницима и њиховим делима која су горе поменута. Поделите се у мале групе, анализирајте уметничку интервенцију по улогама (локација, материјали, порука) и представите је кратком презентацијом или постером, дискутујући о томе како дело мења доживљај простора и изазива критичко размишљање о социјалним, политичким и културним питањима.

◀ Сислеј Џафа, „Y“, Цирих, Швајцарска, 2011. год.

Знаш ли да...

„Продаја грудва снега“ је перформанс у јавном простору Њујорка у којем је уметник Дејвид Хамонс продавао грудве снега пролазницима. Ова акција подстиче публику да размишља о вредности и комерцијализацији, приказујући како уметност може да промени доживљај простора.

Питања

1. Шта је интервенција у простору и како се разликува од уметности у галерији?
2. Шта значи просторно условљена уметност (site-specific art)?
3. Зашто су многе интервенције краткотрајне и како то њихову поруку чини занимљивијом?
4. Како уметници користе социјални коментар или активизам кроз уметничке интервенције?
5. Како публика учествува у интервенцијама и како то мења простор?

ТЕМА 4: ДИЗАЈН, ВИЗУЕЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И ДИГИТАЛНА УМЕТНОСТ

Визуелно искуство има кључну улогу у начину на који људи уче, разумеју свет и реагују на околину. Још од најранијих времена, људи су користили слике и симболе да би изразили своје идеје и пренели информације, много пре него што се појавио писани језик.

Данас су визуелне поруке присутне свуда – у уметности, дизајну, архитектури, рекламама и у дигиталним медијима. Оне утичу на нашу перцепцију, одлуке и на свакодневно понашање. Зато нам разумевање визуелног језика помаже да критички читамо слике, препознајемо значења и развијамо сопствени став према визуелној култури.

Проучавање визуелног искуства развија способност посматрања, креативног размишљања и анализе. Уметност и дизајн повезују функцију и естетику, и показују како визуелни елементи могу пренети поруке и утицати на појединца и на друштво.

У овој теми упознаћете се са различитим врстама дизајна – графичким, индустријским, текстилним, ентеријерним и дигиталним – њиховим функцијама, визуелним карактеристикама и применом у свакодневном и културном контексту. Научићете како да препознајете знакове, симболе и визуелне поруке, као и улогу фотографије и дигиталних медија као средстава за комуникацију и уметнички израз. Поред тога, развијаћете идеје и скице, комбинујући форму, боју, композицију и функционалност како бисте креирали сопствена визуелна решења.

Кроз визуелну комуникацију граде се брендови, преносе се културне вредности и олакшава се комуникација између различитих језика и култура. Зато је разумевање знакова, симбола, боја и ликовног језика од суштинског значења за свакога ко се бави уметношћу, дизајном и визуелним медијима.

Циљеви теме

- Да разумете улогу и значење дизајна, визуелних комуникација и мултимедијалног изражавања данас.
- Да разликујете врсте и карактеристике дизајна, визуелних комуникација, дигиталних и мултимедијалних изражавања и да уочавате њихове ликовне и естетске вредности.
- Да разумете важност визуелних медија данас и њихове основне карактеристике.
- Да развијате вештине и креативно изражавање у коришћењу традиционалних алата или савремених технологија приликом стварања сопствених идејних решења у мултимедијалном и визуелном изражавању.

ВРСТЕ ДИЗАЈНА

Дизајн је саставни део културе и савременог живота. Он повезује уметност, технологију и потребе човека, стварајући решења која су истовремено функционална, разумљива и визуелно привлачна. Упознавање са врстама дизајна, њиховим функцијама и вредностима омогућава нам да разумемо визуелну средину и активно учествујемо у њеном обликовању.

Врсте дизајна су: **графички, индустријски, текстилни, модни, ентеријерни и дигитални дизајн**. Они се разликују према функцији, примени и визуелним карактеристикама.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

дизајн, графички дизајн, визуелни идентитет, лого, илустрација, типографија, фонт, индустријски дизајн, текстилни и модни дизајн, дезен, костимографија, орнамент, сценски дизајн, функционална и естетска вредност

Графички дизајн

Графички дизајн је процес стварања визуелног садржаја путем слика, типографије, ликовних елемената, принципа дизајна, графичког софтвера и дигиталних алата са циљем да се пренесе порука, реши проблем и изазове емоција. У дигиталној ери, графички дизајн је присутан у веб-дизајну, социјалним медијима и на интерактивним платформама. Врсте графичког дизајна су разноврсне и одражавају начин на који визуелни садржаји могу да информишу, комуницирају и инспиришу. Свака врста захтева посебна техничка знања и креативне вештине, прилагођене медију и циљу дизајна.

Врсте графичког дизајна

- **Дизајн визуелног идентитета** – обухвата логотипе, визит-карте, меморандуме, коверте, плакате, брошуре, рекламе, веб-странице, банере и садржаје за друштвене мреже. Циљ је да бренд буде препознатљив и доследан у свим визуелним материјалима. Пол Ренд је један од најутисајнијих графичких дизајнера 20. века, познат по својим једноставним и концептуално снажним логотипима и по споју модернизма и визуелне комуникације.

- **Маркетиншки и рекламни графички дизајн** – фокусира се на стварање визуелних садржаја за промоцију догађаја, производа, услуга или брендова. Циљ је да се привуче пажња публике, пренесе јасна порука и подстакне акција (на пример, учешће у догађају, куповина или посета веб-страници). Овај дизајн обухвата плакате, банере, брошуре, дигиталне рекламе, садржаје за друштвене мреже, паковања и инфографике.

▲ Дејвид Карсон, насловна страна часописа „Ray Gun“, 1998. год.

▲ Масимо Вињели, мапа метроа у Њујорку, 1972. год.

◀ Отл Аихер, пиктограми за Олимпијске игре у Минхену, 1972. год.

▲ Пол Ренд, „Eye Bee M“ (постер за IBM), 1981. год.

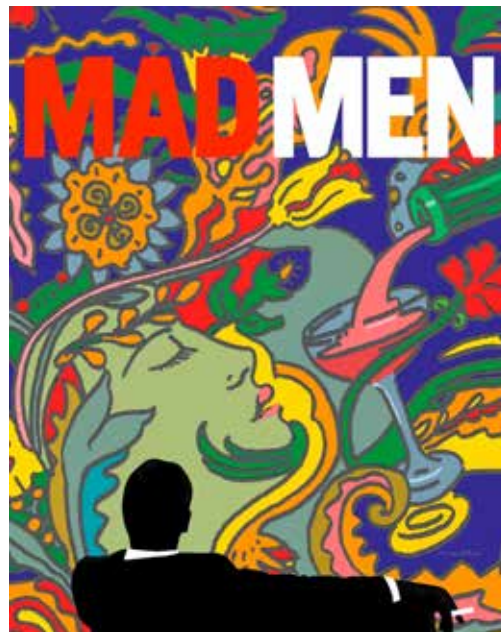

▲ Милтон Глејзер, „Дилан“, постер, 1966. год.

- **Графички дизајн за паковање** – односи се на стварање визуелних решења која штите и промовишу производ. Дизајнери узимаат у обзир материјале, облик и етикете како би паковање било привлачно и преносило тачну поруку потрошачима.
- **Веб и дигитални графички дизајн** – односи се на стварање визуелних решења за веб-странице, апликације и дигиталне интерфејсе, са фокусом на функционалност, прегледност и корисничко искуство.

Илустрација у графичком дизајну

Илустрација је декорација, тумачење или визуелно објашњење текста, идеје или процеса, створена за употребу у штампаним и дигиталним медијима, као што се: постери, леци, часописи, књиге, наставни материјали, анимације, видео-игре и филмови. Илустрације чине текст разумљивијим и визуелно привлачнијим.

Милтон Глејзер, постер за
(Mad Men), 2014. год.

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе и погледајте своја и туђа ликовна решенија. Усмено или писмено анализирајте примере дизајна из свакодневног живота — постере, логотипе, паковања, рекламе и дигиталне медије. Размислите шта чини ове примере визуелно привлачним и који елементи доприносе томе да они буду функционални и комуникативни. Заједно утврдите критеријуме за оцењивање дизајна и мултимедијалних радова. Резултате прикажите у заједничкој табели са посебним колонама за ликовне вредности (боја, композиција, контраст, форма), естетске вредности (хармонија, изражајност, оригиналност) и функционалне вредности.

Типографија у графичком дизајну

Типографија је важан део графичког дизајна и односи се на обликовање и употребу слова како би текст био читљив, јасан и визуелно привлачан. Она укључује избор фонта, величине слова, растојања између слова, између речи и између редова са циљем да пренесе поруку или изазове емоцију.

У типографији, **фонт** је конкретан стил и изглед слова (на пример: Arial, Times New Roman, Helvetica). Фонт може бити истог дизајна, али са различитим стилизовима и дебљинама, као што су основни (regular), подебљани (bold) и курзивни (italic), који омогућавају доследну и прилагодљиву типографску примену у дизајну.

Главне **врсте фонтова** су: серифни, безсерифни, скрипт (рукописни), декоративни (display) и моноспејс (monospace), и они се разликују по форми, читљивости и намени. Типографија је клучна у публикацијама, рекламама, визуелном идентитету и дигиталним медијима.

На пример, хелветика је безсерифни фонт створен 1957. године у Швајцарској, познат по својој чистој, неутралној и лако читљивој форми, због чега је један од најкоришћенијих фонтова у графичком и веб-дизајну, визуелном идентитету и јавној сигнализацији.

Helvetica

Helvetica Neue 25 Ultra Light

Helvetica Neue 35 Thin

Helvetica Neue 45 Light

Helvetica Neue 55 Roman

Helvetica Neue 65 Medium

Helvetica Neue 75 Bold

Helvetica Neue 85 Heavy

Helvetica Neue 95 Black

Вештине и алати у савременом графичком дизајну

Савремените Савремени графички дизајнери комбинују креативност и технологију. Они користе вештине као што су уређивање фотографија, типографија, илустрација, анимација и веб-дизајн како би створили ефективна визуелна решења.

Чести алати и софтвери:

- Adobe Photoshop – уређивање фотографија и слика.
- Adobe Illustrator – векторска графика и илустрације.
- Adobe InDesign – публикације, брошуре и књиге.
- Canva – једноставан онлајн дизајн.
- After Effects – анимација и видео.
- Figma – дизајн веб-страница, апликација и интерфејса са могућношћу сарадње у реалном времену.
- Алати за веб-дизајн и за интерактивне пројекте.

Ови алати помажу дизајнерима да претворе визуелне концепте у конкретна и значајна визуелна искуства.

Индустријски дизајн

▲ Џорџ Карвардин, лампа „Anglepoise“, један од најпрепознатљивијих симбола британског индустријског дизајна, 1932. год.

▲ Хемијска оловка „BIC Cristal“, икона индустријског дизајна, коју је осмислио Ласло Биро, а на масовно тржиште пласирали Марсел Биш и Едуар Буфар 1950. год.

▲ Флексибилна сламчица, савршен пример дизајна усмереног ка кориснику, изумео је Џозеф Фридман 1937. године. Данас флексибилна сламчица представља икону која показује како једноставне иновације могу да продру на глобална тржишта и постану саставни део свакодневног живота.

▲ Столица „Брно“, коју је дизајнирао модернистички архитекта Лудвиг Мис ван дер Роје у периоду 1929 – 1930. године, представља пример баухауског принципа свођења објеката на њихове основне елементе. Дизајн се заснива на идеји да није неопходно да столица има четири ногаре уколико може бити израђена у конзолном стилу, коришћењем једне металне шипке у облику слова С која носи целу површину за седење.

► Знаш ли да...

Ласло Биро је стварањем хемијске оловке „BIC“ 1950. године направио један од најмасовније произведених и најпознатијих производа на свету.

Текстилни и модни дизајн

Дизајнот на текстил е Дизајн текстила је уметност и дизајн примењени на тканине путем дезена, текстура, боја и техника израде. То се постиже кроз:

- **штампање** – при чему се користе боје и мотиви на површини тканине;
- **ткање** – при чему се стварају дезени преплитањем вертикалних и хоризонталних нити;
- **мешовите технике** – као што су вез, плисирање, апликације, квилтинг и ласерско сечење, који додају рељеф, текстуру и јединственост.

Дезен је украсни мотив или шара која се понавља на одређеној површини и користи се у текстилу, одећи, намештају и графичком дизајну. Он даје визуелну структуру и естетику, а може бити геометријски, цветни, апстрактан или тематски, у зависности од функције и стила.

Модни дизајн је креативни процес осмишљавања и стварања одеће, модних додатака и обуће кроз повезивање уметности, културе, функционалности и естетике. Он обухвата развој идеја од почетног концепта и скица до финалног производа који одражава стил, идентитет и друштвене трендове.

Модни дизајн укључује:

- Развој концепта – инспирација из уметности, историје, културе или савременог живота.
- Скицирање и илустрацију – визуелизација дизајнерских идеја.
- Избор текстила и материјала – тканине, боје и текстуре.
- Кројење и конструкцију – претварање дизајна у носиву форму.
- Праћење трендова и тржишта – прилагођавање друштвеним, културним и технолошким променама.

АКТИВНОСТ

Поделите се у парове или у мале групе. Ваш задатак је да осмислите идејно решење за једну врсту дизајна.

Једна група ће радити на графичком дизајну (на пример, лого или плакат), друга на индустријском дизајну (предмет за свакодневну употребу), трећа на текстилном дизајну (дезен или текстура), а остале групе могу изабрати модни, ентеријерни или дигитални дизајн.

Након завршетка, свака група ће представити своје решење пред одељењем и објаснити:

- о којој врсти дизајна је реч,
 - која је његова намена,
 - које су визуелне и функционалне карактеристике најважније.

На крају, размените мишљења и дискутујте о различитим приступима и карактеристикама дизајна.

Модни дизајн се налази на пресеку уметности и индустрије, испуњавајући и естетску и практичну функцију, при чему има значајну улогу у обликовању визуелне културе и идентитета.

Текстилни и модни дизајн повезују традицију, културу и савремене трендове, изражавајући индивидуалне и колективне вредности.

Костимографија, уникатни дизајн, орнаментика и рукотворине

Костимографија је дисциплина која се бави осмишљавањем и израдом костима за позориште, филм, оперу, балет, телевизију и друге изведбе. Она има кључну улогу у визуелној интерпретацији лика, времена, простора и контекста. Костимографија повезује модни дизајн, визуелне уметности и сценску уметност, при чему костим служи као средство за изражавање карактера, социјалног статуса, психолошког стања и културно-историјског идентитета ликова.

▲ Продукција „Краљ лавова“ на Бродвеју позната је по својој иновативној употреби више од 232 лутке и маске којима се оживљава афричка савана. Дизајнирана од стране Џули Тејмор и Мајкла Карија, продукција користи технику „двоструког догађаја“, при којој публика истовремено види и лутку и глумца који њоме управља.

Уникатни дизајн је дизајн који је јединствен, оригиналан и непоновљив, створен као ауторско дело које се разликува од постојећих решења по својој идеји, форми, концепту или извођењу. Уникатни дизајн се повезује са индивидуалношћу и креативном вредношћу, а не са масовном производњом.

Рукотворине су предмети или дела створена ручно, вештином и креативношћу, који имају уметничку, декоративну или практичну вредност и представљају уникатне или ограничене примере ручне израде.

Орнаментика је уметничка дисциплина која се користи за украшавање предмета, површина или простора мотивима, шарама, линијама и формама, при чему је главни циљ постизање естетске лепоте и визуелног интересовања.

Просторни и сценски дизајн

Просторни и сценски дизајн се односе на обликовање простора за позориште, изложбе, јавне догађаје и ентеријере, при чему се узимају у обзир функција простора, кретање људи и визуелни утисак. Они комбинују архитектонске, визуелне и сценографске елементе како би створили функционалну, естетску и упечатљиву средину.

Сцена из балета „Лабудово језеро“, у извођењу балетске позоришне компаније за класичну кореографију Елика Меликова, на сцени РАМТ-а у Москви. Кореографија: Наталија Ришенко и Виктор Смирнов-Голованов; сценографија и костими: Наталија Поваго.

Функционалне и естетске вредности

Сваки дизајн има две основне вредности:

- **функционална вредност** – колико добро предмет или визуелно решење испуњава своју намену;
- **естетска вредност** – обухвата визуелну привлачност, хармонију и уметнички израз.

Добар дизајн представља савршену равнотежу између ове две вредности.

Питања

1. Шта је дизајн и зашто он има важну улогу у савременом животу и култури?
2. Које су главне разлике између графичког, индустријског и текстилног дизајна?
3. Зашто је типографија кључни елемент у графичком дизајну?
4. Како се функционална и естетска вредност допуњују у добром дизајну?
5. На који начин модни и текстилни дизајн повезују традицију и савремене трендове?

ВИЗУЕЛНА КОМУНИКАЦИЈА

Визуелна комуникација представља процес преношења информација, идеја и порука путем визуелних средстава, уместо преко вербалног или писаног језика. Она је један од најмоћнијих и најстаријих облика комуникације јер човек најбрже и најдиректније перципира визуелне информације.

У савременом друштву, визуелна комуникација је присутна свуда – у дизајну, уметности, медијима, рекламирању, дигиталним платформама и у јавном простору.

Визуелна комуникација има моћ да информише, едукује, изазове, подстакне размишљање, па чак и да утиче на понашање људи користећи визуелне елементе, садржај и поруке.

Знакови и симболи у визуелној комуникацији

Основни елементи визуелне комуникације су знакови и симболи. **Знак** има директно, практично, јасно и недвосмислено значење и најчешће служи за информисање или усмеравање (као што су саобраћајни знакови, пиктограми или информативне ознаке). Његова функција је практична и универзална, са циљем да порука буде разумљива што ширем кругу људи.

Симбол, за разлику од знака, има дубље и вишеслојно значење. Он не приказује само голу информацију, већ и идеју, емоцију или културну вредност. Симболи често зависе од контекста, традиције и културног искуства примаоца. Они могу да носе огромну количину информација, а да притом остану једноставни и лако уочљиви (на пример, срце као симбол љубави, голуб као симбол мира, итд.). Многе симболе је прихватила и психологија јер одражавају дубине људске свести и подсвести.

Симболи су често представе које имитирају форму бића или предмета са којима су повезани. Са друге стране, могу бити потпуно измишљени, произвољног облика, па чак и засновани на фонетским асоцијацијама (што је, на пример, чест случај у кинеској култури). Такви симболи могу укључивати графичке и геометријске линије, речи или ритуалне покрете.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

визуелна комуникација, знак, симбол, визуелна порука, визуелни садржај, психологија боја, симболика ликовног језика

АКТИВНОСТ

Разгледајте визуелне садржаје из медија, идентификујте видљиве и скривене визуелне поруке и покрените дискусију о етичким и моралним вредностима у савременом дизајну. Дајте критички осврт на утицај визуелне комуникације на јавност и младе – анализирајте шта вас највише привлачи, а шта би могло да се побољша.

Знак СТОП (STOP): Један од најпрепознатљивијих саобраћајних знакова у визуелној комуникацији. Има јасну и универзалну функцију — обавезно заустављање возила. Карактеристична црвена боја симболизује опасност и опрез, док осмоугаони облик омогућава лако препознавање из свих углова, па чак и са задње стране. Реч „STOP“ је кратка и глобално разумљива, што овај знак чини савршеним примером ефикасне комуникације која комбинује форму, боју и текст.

Лин и јанг : Древни симбол из кинеске филозофије који представља равнотежу и дуалност света. Састоји се од две супротне, али међусобно повезане силе: јин (тамно, пасивно, женско, ноћ, тишина) и јанг (светло, активно, мушко, дан, кретање). Њихов кружни облик указује на стално надопуњавање и прелазак једног у друго, а мала тачка у свакој половини симболизује да у свакој супротности постоји део оне друге. У визуелној комуникацији користи се као симбол хармоније, баланса и међузависности.

Визуелни садржај и визуелна порука

Визуелни садржај преноси вредне информације кроз упечатљиве слике, илустрације и графике које привлаче пажњу. Он укључује фотографије, дијаграме, графиконе, инфографике, онлајн видео-снимке, преносе уживо, снимке екрана, GIF-ове и анимације, мимове и слајд-презентације.

Визуелни садржај је постао неопходан део маркетинга у дигиталној ери. Брендери све чешће користе визуелне садржаје како би привукли публику и промовисали своје производе и услуге.

Типови визуелног садржаја

GIF-ови и анимације су кратке, понављајуће или динамичне визуелне форме које служе за брзо преношење информација, емоција или порука. Они се често користе на друштвеним мрежама, веб-страницама и у дигиталним кампањама како би привукли пажњу, повећали интеракцију и поједноставили комуникацију кроз кретање и визуелни ритам.

Фотографије и слике су најраспрострањенији тип визуелног садржаја данас. Једна упечатљива слика може пренети много више информација и емоција него сам текст. Сликама можемо да покажемо уместо да само препричавамо.

Видео-снимци и преноси уживо омогућавају нам да причамо динамичне и привлачне приче. Гледање приче која се развија кроз видео ствара велики емотивни утицај и задржава пажњу гледалаца на садржају.

Презентације и слајд-презентације су форме визуелне комуникације које комбинују текст, слике, графиконе, илустрације и мултимедију за јасно и структурирано преношење информација. Оне се користе у образовању, бизнису, маркетингу и у јавним наступима.

Инфографике кондензују сложене информације у лако разумљив, визуелни формат. Комбиновањем визуелизације података, илустрација, текста и графичког дизајна, инфографике претварају статистику и чињенице у визуелне приче.

Графикони су визуелни прикази података који олакшавају анализу и разумевање информација. Користе се за приказивање трендова, поређења, расподела и односа између различитих вредности, са циљем да подаци постану јасни, прегледни и лако разумљиви публици.

Е-књиге су дигиталне верзије књига, доступне на рачунарима, таблетима или на читачима електронских књига. Оне омогућавају лак приступ информацијама и дељење знања у дигиталном окружењу.

Мимови су визуелне или комбиноване текстуалне илустрације које преносе хумор, поруке, идеје или културне референце на једноставан и брз начин.

Снимци екрана (screenshots) су статични визуелни прикази садржаја приказаног на дигиталном уређају. Користе се за приказивање информација, објашњавање процеса, документацију, едукацију и комуникацију у дигиталним медијима, омогућавајући јасно и прецизно визуелно преношење конкретног тренутка или стања на екрану.

Вебинари су онлајн семинари који комбинују видео, аудио, презентације и интерактивне визуелне садржаје за преношење знања и информација у реалном времену или као снимљени садржај. Користе се у образовању, бизнису и маркетингу, омогућавајући визуелну комуникацију, директну интеракцију са публиком и већу укљученост кроз питања, дискусије и демонстрације.

Визуелна порука је значење које дизајнер или аутор жели да пренесе публици. Она може бити информативна, едукативна, убедљива или емоционална. Успешна визуелна порука је јасна, лако препознатљива и прилагођена циљној публици. Начин на који се комбинују визуелни елементи директно утиче на то како ће порука бити схваћена и доживљена.

► **Знаш ли да...**

Већи део информација које мозак обрађује су визуелне природе. Људи природно реагују на слике и визуелне стимулусе много брже него на текст или говор. Овај факт је потврђен истраживањима у когнитивној психологији и неуронауци, што истиче важност визуелне комуникације у образовању, маркетингу и свакодневном животу.

- **Репрезентативни ниво** – оно што видимо и директно препознајемо из свакодневног живота.
- **Апстрактни ниво** – основни визуелни елементи (линија, форма, боја) који преносе осећај или емоцију.
- **Симболички ниво** – знакови и симболи којима су људи дали специфично значење, као што су слова, заставе или саобраћајни знакови.

За разумевање апстрактног и симболичког значења визуелне поруке потребно је одговарајуће образовање. Три нивоа нам помажу да боље разумемо визуелне поруке око себе.

Симболика и психологија боја

Боје играју кључну улогу во визуелној комуникацији будући да имају снажан **психолошки** и **симболички утицај** на човека. Психологија боја се бави начином на који различите боје изазивају одређена осећања, асоцијације и реакције.

На пример, црвена боја се често повезује са енергијом, страшћу, опасношћу или хитношћу; плава са смиреностју, поверењем и стабилношћу; зелена са природом, растом и равнотежом; жута са оптимизмом и опрезом; док црна може да симболизује елеганцију, моћ, али и тугу или мистерију. У дизајну и визуелној комуникацији, правилан избор боја је од суштинског значаја за ефективно преношење поруке и стварање жељеног емоционалног ефекта.

Ликовни језик и његова симболика

Ликовни језик у визуелној комуникацији састоји се од основних ликовних елемената и принципа. Ови елементи граде „визуелни речник” преко којег се преноси значење визуелне поруке.

Сваки ликовни елемент има своју симболику. Линија може да изражава кретање, мир или напетост; форме могу деловати стабилно или динамично; контраст усмерава пажњу, а композиција организује визуелну целину. Кроз њихову комбинацију, визуелна комуникација постаје јасна, читљива и естетски вредна.

Питања

1. Шта представља визуелна комуникација и зашто је важна?
2. Која је разлика између знака и симбола у визуелној комуникацији?
3. Шта је визуелна порука и која су три нивоа разумевања визуелних порука?
4. Које врсте визуелног садржаја се најчешће користе за комуникацију у дигиталној ери?
5. Како психологија боја и симболика ликовног језика утичу на преношење визуелне поруке?

ФОТОГРАФИЈА КАО ВИЗУЕЛНИ МЕДИЈУМ

Фотографија се односи на процес или праксу стварања фотографије – слике која настаје као резултат дејства светлости на светлосно осетљив материјал. Она је саставни део свакодневног живота и може имати различите улоге, у зависности од контекста и циља аутора. Фотографија може да документује догађаје, преноси емоције, шаље поруке и служи као медијум за уметничко изражавање.

Фотографије се могу поделити на различите врсте према техници реализације, као и према њиховој функцији и намени. Разумевање различитих врста фотографија и њихових карактеристика помаже нам да боље проценимо њихову улогу, анализирамо визуелне поруке и постанемо критички посматрачи и ствараоци визуелних садржаја.

Аналогна (недигитална) и дигитална фотографија

Врсте фотографије према техници реализације су: аналогна (недигитална) и дигитална фотографија.

Аналогна (недигитална) фотографија користи филм као светлосно осетљив материјал и слика се ствара путем хемијског процеса.

Дигитална фотографија користи дигитални сензор за снимање слике и она се чува као дигитална датотека (JPEG, RAW, TIFF).

Црно-бела и колор фотографија

Првобитно је цела фотографија била монохроматска, односно црно-бела. Чак и након појаве и широке доступности филма у боји, **црно-бела фотографија** је наставила да доминира деценијама због ниже цене, веће хемијске стабилности и свог „класичног“ визуелног изгледа. Црно-бела фотографија је широко заступљена у уметничкој, документарној и новинарској фотографији.

Колор фотографија користи боје за реалније и динамичније приказивање света. Боја има важну улогу у преношењу атмосфере, емоција и значења, а њена употреба је често повезана са психологијом боја. Колор фотографија је доминантна у рекламној, модној, пејзажној и комерцијалној фотографији.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

фотографија, аналогна и дигитална фотографија, црно-бела и колор фотографија, фотографски жанр, уметничка фотографија, портретна фотографија, пејзажна фотографија, новинарска и документарна фотографија, рекламна фотографија, јавна и приватна фотографија

Знаш ли да...

Реч „фотографија“ увео је 1839. године сер Џон Хершел, а потиче од грчких речи phos („светлост“) и graphê („цртање“), што буквално значи „цртање помоћу светлости“.

Врсте фотографија

Фотографија обухвата бројне жанрове који се, поред технике, категоришу и према теми и намени. Ови жанрови се крећу од уметничког израза до техничке документације и комерцијалне примене. Врсте фотографија се често преклапају, па једна слика може имати више улога истовремено.

Уметничка фотографија: Форма савремене уметности у којој фотограф делује као уметник, користећи камеру не само да би забележио стварност, већ и да би је трансформисао. Намера није документовање, већ стварање – проналажење значења, емоције или лепоте изван очигледног, са циљем да се изрази креативна и естетска визија аутора.

Портретна фотографија: Један од најпопуларнијих жанрова. Фокусира се на приказивање личности, карактера, идентитета и емоција појединца или групе људи.

Пејзажна фотографија: Приказује природни или урбани простор, од величанствених видика до најситнијих детаља, са циљем да се дочарају лепота и атмосфера окружења.

Модна фотографија: Повезује фотографију са модом, дизајном и рекламом. Често је сценографска, концептуална и визуелно упечатљива.

Новинарска фотографија: Преноси вести и догађаје приказујући стварност на објективан, поштен и етички начин. Она служи као визуелни запис историје, документујући догађаје, конфликте и свакодневни живот за медије.

Рекламна (комерцијална) фотографија: Има за циљ промоцију производа, услуга или брендова и игра кључну улогу у маркетингу и визуелној комуникацији.

Документарна фотографија: Приказује стварност са циљем сведочења, информисања и очувања историјских тренутака, те има снажну друштвену и културну вредност.

Јавна и приватна фотографија

Јавна фотографија се односи на фотографије створене у јавном простору намењене широј публици (фестивали, манифестације, урбана средина). **Приватна фотографија** је створена за личну употребу (породичне фотографије, лични албуми) и има емотивну и меморијску вредност.

АКТИВНОСТ

Истражите различите врсте фотографија и њихове основне карактеристике. Потом фотографишите и направите дигиталне датотеке са фотографијама из различитих жанрова. Класификујте их по врстама и направите фото-албум. Пред осталим ученицима презентујте свој албум, објасните поделу и истакните основне карактеристике сваке врсте фотографије.

Историјски и савремени примери фотографских дела

Франческа Вудман, „Простор“
(Space2), Провиденс, 1976. год.

▲ Стив Мекари, „Авганистанска девојчица“, 1984. год.

▲ Доротеја Ланг, „Мајка мигрант“, Калифорнија, 1936. год.

▲ Алфред Ајзенштед, „Прослава Дана победе над Јапаном“ (В-Ј Даи ин Тимес Скуаре), 1945. год.

▲ Ансел Адамс, „Излазак месеца“ (Моонрисе), Њу Мексико, 1941. год.

▲ Елина Братерус, „Жуто у снегу“, 2019. год.

▲ Ричард Аведон, „Довима са слоновима“, 1955. год.

Цејмс Велинг,
„0158“, 2006. год.

Питања

1. Која је разлика између аналогне и дигиталне фотографије према техници реализације?
2. Зашто се црно-бела фотографија и данас користи, упркос развоју фотографије у боји?
3. Који су неки од главних жанрова фотографије?
4. Шта разликује уметничку фотографију од документарне фотографије?
5. Зашто се новинарска фотографија сматра важним визуелним записом историје?

ДИГИТАЛНИ МЕДИЈИ И МУЛТИМЕДИЈАЛНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Дигитална писменост

Живимо у дигиталном свету. Размислите шта радимо сваког дана: користимо интернет, претражујемо информације, кликћемо на линкове и прегледамо различите садржаје. Све то радимо природно, без много размишљања.

То су дигиталне вештине. Данас, баш као што је важно знати читати и писати, подједнако је важно имати и дигиталну писменост.

Дигитална писменост значи способност проналажења, разумевања, стварања и дељења информација помоћу дигиталне технологије, као и безбедно и одговорно коришћење интернета и дигиталних медија.

Концепт дигиталне писмености развијао се током 20. века и наставља да се развија у 21. веку, при чему је од техничке дефиниције вештина и компетенција прерастао у шире разумевање интеракције са дигиталним технологијама. Овај развој је посебно убрзан напретком технологија вештачке интелигенције (AI), које су дизајниране да симулирају људску интелигенцију кроз сложене системе као што су алгоритми за машинско учење, обрада природног језика и роботика.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ

дигитална писменост, дигитална уметност, видео-уметност, анимација, интерактивни дизајн (IxD), корисничко искуство и интерфејс (UX/UI), веб-уметност, виртуелне изложбе (VR/3D)

Дигитална уметност

► Знаш ли да...

Бипл је стварао по једну дигиталну слику сваког дана више од 13 година, а затим их је спојио у колаж „Свакодневнице: Првих 5.000 дана“, који је продат као NFT за скоро 70 милиона долара.

*NFT је скраћеница од Non-Fungible Token (незаменљиви токен), што значи да особа која га је купила поседује јединствени дигитални примерак са доказом о власништву.

Дигитална уметност је појам који се користи за уметност која је створена или приказана помоћу дигиталне технологије. Прва употреба овог појма забележена је раних 1980-их када су компјутерски инжењери креирали програм за сликање који је користио пионир дигиталне уметности Харолд Коен. Овај систем постао је познат као AARON, роботска машина дизајнирана да ствара велике цртеже на листовима папира постављеним на поду.

► Харолд Коен, „Без назива, компјутерски цртеж“, 1982. год.

► Бипл (Beeple), „Свакодневнице: Првих 5.000 дана“ (Everydays: The First 5000 Days) – огроман дигитални колаж од 5.000 дневних слика створених од маја 2007. до 2020. године.

Видео-уметност

Видео-уметност је врста савремене уметности у којој се време, кретање, звук и визуелни ефекти користе као основни медији изражавања. Она укључује кратке или дуге видео-записе, инсталације, перформансе и пројекције, и често истражује концепте, емоције или друштвене теме на начин који није ограничен традиционалним формама.

Пример: Дело „Центар за привремени боравак“ аутора Адријана Пација је видео-рад који приказује групу људи како стоје на авионским степеницама постављеним на аеродромској писти, без конкретне дестинације. Кроз ову једноставну, али снажну сцену, уметник истражује теме миграције, чекања и неизвесности савременог човека. Дело представља критички осврт на политику граница и осећај припадности у савременом свету.

▲ Адријан Паци „Центар за привремени престој“ кадар из видео-пројекције у формату 16:9, боја, звук, 5 минута и 30 секунди, 2007. год.

Анимација и спот

Анимација је уметност стварања илузије кретања и промене путем приказивања брзе, узастопне серије статичних слика, односно „кадрова“. Потиче од латинске речи *animare* („дати живот“). Она представља моћан медијум за причање прича, едукацију и забаву.

Главне врсте анимације:

- **Традиционална анимација:** Ручно цртани кадрови, најчешће на папиру или на провидним целулоидним фолијама.
- **2D анимација:** Векторски или дигитални цртежи који стварају равне, покретне слике.
- **3D анимација:** Компјутерски генерисане слике (CGI) које стварају тродимензионалне моделе са дубином, осветљењем и текстурама.
- **Стоп-моушн (stop-motion):** фотографисање физичких објеката или фигура које се мало померају између сваког кадра.

Анимација се широко користи у филму, телевизији, видео-играма, маркетингу, корисничким интерфејсима и онлајн садржајима. Анимација је истовремено техничка дисциплина и уметничка форма која оживљава имагинарне концепте.

▲ Кадрови из анимираног филма „Клаус“, познатог по свом јединственом анимацијском стилу који комбинује традиционалну 2Д са 3Д-анимацијом и савремене дигиталне технике за осветљење и текстуре, стварајући упечатљив визуелни ефекат, 2019. год.

Спот

Спот је кратак видео-материјал који комбинује музику, визуелне елементе и наратив са циљем да пренесе поруку или причу на динамичан и привлачан начин. Његов основни циљ је промоција музике, брендова или креативних идеја, а често се користи и као форма визуелног изражавања. Примери за овакве видео-садржаје су музички спотови, рекламе и кратки визуелни перформанси.

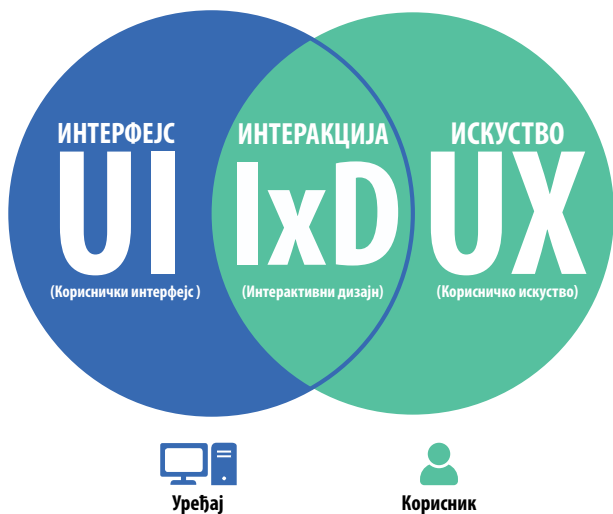
Интерактивни дизајн и веб-уметност

Интерактивни дизајн (IxD) је пракса дизајнирања интерактивних производа, услуга и система. Циљ му је да повеже људе са технологијом коју користе, стварајући интерфејсе који су ефикасни, интуитивни и привлачни.

Интерактивни дизајн (IxD) је мост између UX и UI сегмената:

- **Корисничко искуство (UX)** – фокусира се на искуство корисника са производом или услугом: колико је коришћење лако, ефикасно и задовољавајуће. Интерактивни дизајн (IxD) помаже да се створи то искуство кроз добро дизајниране интеракције.
- **Кориснички интерфејс (UI)** – односи се на визуелни и тактилни део интерфејса: дугмад, меније, иконе, боје, распореде. Интерактивни дизајн (IxD) се брине о томе да интерфејс буде интерактиван и логичан за корисника.

Интерактивни дизајн (IxD) је мост између искуства корисника(UX) и корисничког интерфејса(UI) – дизајнира начин интеракције корисника са интерфејсом.

АКТИВНОСТ

Поделите се у групе и снимајте видео-клипове школских активности. Затим комбинујте снимке како бисте креирали видео-презентацију или кратак филм. Циљ је развијање вештина снимања, монтаже и тимског рада.

Веб-уметност је створена да би се доживела путем интернета, при чему се веб-платформа користи и као платно и као медијум за дистрибуцију. Она је често интерактивна и укључује кориснике у процес стварања или доживљавања дела, чиме изазива традиционалне дефиниције уметности и институционална ограничења. Веб-уметност укључује различите форме, као што су веб-базиране анимације, интерактивни пројекти и дела која користе веб-технологије. Она се појављује нарочито 1990-их година, са значајним уметницима као што је Олија Лијалина.

▲ Олија Лијалина, „Лето“, 2013. год.

Виртуелне изложбе

Виртуелне изложбе су дигиталне, онлајн презентације уметности, историје или бизниса које симулирају стварне просторе користећи технологије као што су виртуелна реалност (VR), 3D-шетње и мултимедијални алати. Оне омогућавају људима из целог света да посећују изложбе 24/7, нудећи интерактивно и имерзивно искуство за истраживање, учење и повезивање са било које локације. Главне предности су доступност дела широј публици, интерактивност и мултимедијално искуство.

Дигитални медији и мултимедијално изражавање омогућавају креативну слободу, интерактивност и глобалну доступност. Учење о дигиталној писмености и различитим формама дигиталне уметности кључно је за развој савременог визуелног и медијског језика.

Питања

1. Шта значи дигитална писменост и које су њене основне компоненте?
2. Које су главне врсте дигиталне уметности и којим технологијама се стварају?
3. Какву улогу има видео-уметност и које теме може да истражува?
4. Шта представља интерактивни дизајн?
5. Које су предности виртуелних изложби за уметнике и за публику?

РЕЧНИК ПОЈМОВА

А

Аутоматизам – Техника слободног писања или цртања без свесне контроле, са циљем да се открије подвест.

Анимација – Техника стварања кретања кроз низ статичних слика или дигиталних кадрова.

Апсурд – Нелогичност и ирационална комбинација елемената ради изазивања шока или рефлексije.

Апстрактна уметност – Уметничко изражавање које одбацује конкретан приказ и фокусира се на боју, линију и форму као самосталне елементе.

Апстрактни експресионизам – Амерички уметнички покрет који наглашава лични гест, емоцију и подвест као централне мотиве уметничког израза.

Арт нуво – Декоративни уметнички стил са органским линијама и флоралним мотивима који уједињује уметност и дизајн.

Б

Баухаус – Школа и покрет који спајају уметност, дизајн и архитектуру са функционалношћу и апстрактним визуелним језиком.

Биста – Скулпторски приказ људске фигуре који обухвата главу, врат и део грудног коша.

Бранкузи – Константин Бранкузи, стваралац апстрактних скулптура са чистим линијама и стилизованим формама.

В

Ван Гог – Винсент ван Гог, користио је боју и динамичан потез за снажан емоционални израз.

Вазарели – Виктор Вазарели, пионир оп-арта, познат по композицијама које стварају илузију кретања и дубине.

Визуелна комуникација – Преношење информација и идеја путем слика, форми, боја и других визуелних средстава.

Визуелна порука – Информација или идеја која се преноси и тумачи путем визуелних средстава.

Визуелна перцепција – Начин на који човеково око и мозак обрађују боју, форму и кретање у делу.

Видео-уметност – Уметничка пракса која користи видео-материјал за експериментално или наративно изражавање.

Веб-уметност – Уметнички пројекти створени специјално за интернет-платформе, често интерактивни или мрежно засновани.

Виртуелна реалност (VR) – Технологија која ствара комплетно дигитално окружење у којем посматрач може да се креће и комуницира.

Виртуелне изложбе (VR/3D) – Дигиталне изложбе у виртуелном или тридимензионалном простору које омогућавају имерзивно визуелно искуство.

Волумен – Просторна маса коју тело или објект заузима у тридимензионалном простору.

Г

Геометријске форме – Основни визуелни елементи који структурирају композицију и редукују природну форму на апстрактне облике.

Геометријска апстракција – Стил који користи строго организоване геометријске форме да би изазвао визуелне и психолошке ефекте.

Гест – Физички потез уметника који преноси енергетски и емоционални израз у дело.

Глобализација – Повезаност различитих земаља и култура на светском нивоу.

Гоген – Пол Гоген, користио је боју и симболику за приказ духовних и егзотичних тема.

Графички дизајн – Визуелна комуникација путем текста, слике и композиције ради преношења поруке.

Графичке технике – Поступци штампе којима се ствара виšekратни ликовни отисак са једне припремљене матрице.

К

Кандински – Василиј Кандински, члан групе „Плави јахач“, пионир апстрактног израза и духовне димензије у уметности.

Контекст – Историјске, друштвене и културне околности у којима је дело настало.

Контурна линија – Линија која дефинише спољашњу границу форме.

Косут – Јозеф Косут, један од водећих представника концептуалне уметности, познат по употреби текста и минималистичких форми за преношење концепта.

Кубизам – Уметнички покрет који разлаже форму на геометријске елементе и приказује је из више перспектива истовремено.

Костимографија – Дизајнирање костима за позориште, филм или сцену, који подржавају драматургију и карактер.

Кусама – Јајои Кусама, користи понављајуће мотиве и инсталације за стварање имерзивних простора који окружују посматрача.

Л

Лазура – Прозиран слој боје нанесен на подлогу или на други слој ради постизања дубине, светлосних ефеката и суптилних тонских прелаза.

Ленд арт (Land Art) – Уметничка пракса која користи природни пејзаж као материјал и простор за стварање дела.

Линија – Основни ликовни елемент који одређује правац, форму и кретање у цртежу.

Лого – Графички знак који симболично представља идентитет организације, производа или догађаја.

М

Малевич – Казимир Малевич, оснивач супрематизма, користио је геометријске форме за апстракцију и чист визуелни израз.

Материјал – Средства помоћу којих уметник реализује своје дело.

Матис – Анри Матис, водећа фигура фовизма, познат по хармоничним композицијама и снажним бојама.

Матрица – Припремљена површина са које се преноси слика приликом штампања.

Минљивост (Пролазност) – Привременост и транзиторна природа дела која нестају након њиховог извођења.

Моне – Клод Моне, водећи импресиониста, познат по серијама слика које истражују светлост и исту сцену у различито доба дана.

Молив – Традиционални цртачки инструмент који омогућава прецизност, тонску градацију и контролу линије.

Мондријан – Пит Мондријан, развио је неопластицизам са строго геометријским композицијама и примарним бојама.

Мурали – Сlike великог формата изведене директно на зидним површинама у јавном или приватном простору.

Модерна уметност – Уметност која се развија отступањем од традиционалних канона и прихватањем нових стилова, техника и индивидуалног израза.

Н

Надреализам – Уметнички покрет који тежи да прикаже несвесно, снове и фантазију као део уметничког израза.

Неодада – Покрет поново инспирисан духом дадаизма који наглашава апсурд, игру и провокацију.

О

Одржива архитектура – Архитектонски концепт који обезбеђује дугорочну енергетску ефикасност и рационално коришћење ресурса.

Оп-арт – Уметнички покрет који ствара динамичне визуелне ефекте путем прецизне геометријске апстракције.

Оптичка илузија – Визуелни ефекат који ствара покрете, вибрације или промену перцепције посматрача.

Органска целина – Хармонично повезивање свих елемената у јединствено, недељиво уметничко јединство.

Орнамент – Декоративни елемент који обогаћује површину ритмом и визуелном лепотом.

П

Пикасо – Пабло Пикасо, оснивач кубизма, познат по револуционарној обради форме и перспективе.

Пластичност – Квалитет цртежа који сугерише просторност и телесност форми.

Поинтилизам – Техника сликања кратким тачкама чисте боје које се из даљине спајају у визуелну целину.

Постимпресионизам – Уметнички правац који произилази из импресионизма, али ставља већи акценат на емоцију, форму и лични израз.

Постмодернизам – Уметнички и културни покрет који одбацује апсолутни модернистички канон и наглашава иронију, еклектику и интертекстуалност.

Простор – Тридимензионална средина у којој се распоређују форме и одвија људска активност.

Пропорција – Однос између димензија делова и целине у архитектонској форми.

Полок – Џексон Полок, познат по акционом сликарству и техници капања и прскања боје.

Подсвест – Дубоки психички слојеви који диктирају интуицију, снове и ирационалне импулсе.

Плен ер (Plein air) – Сликање на отвореном простору, директно у природном окружењу, да би се ухватили аутентична светлост и атмосфера.

Р

Рељеф – Скулпторска форма која се уздиже са равне подлоге, задржавајући везу са њом.

Ready-made – Предмети из свакодневног живота претворени у уметничка дела уз минималну интервенцију уметника.

Ротко – Марк Ротко, стварао је слике са великим пољима боје које изазивају интензивну емотивну реакцију.

С

Сакрални објекат – Архитектонска грађевина намењена верским и духовним обредима.

Сезан – Пол Сезан, постимпресиониста који је истраживао форму и простор кроз геометризацију природе.

Симбол – Визуелни или материјални знак који представља идеју, концепт или значење изван свог непосредног изгледа.

Симболика – Употреба визуелних знакова и мотива који носе дубља значења.

Скица – Брз, припремни цртеж који бележи основну идеју, форму или композицију.

Слојевитост – Присуство више значења, нивоа и тумачења у једном уметничком делу.

Сликарство поља боје – Стил који се фокусира на велике површине боје као главног носиоца емоције и атмосфере.

Сликарске технике – Начини и поступци наношења боје којима се постижу различити визуелни и изражајни ефекти у сликарству.

Субјективност – Лични поглед и индивидуални доживљај уметника који доминира у делу.

Т

Текст – Често коришћено средство у концептуалној уметности ради директног и јасног представљања идеје.

Текстурна линија – Линија која сугерише површинске карактеристике и материјалност објекта.

Тираж – Укупан број отисака израђених са једне матрице.

Типографија – Уметност и техника обликовања и распоређивања текста за јасну и естетску комуникацију.

Туш (перо/дрвце/четка) – Техника која омогућава разноврсност линије, од fine и контролисане до слободне и гестуалне.

У

Улична уметност (Street Art) – Уметност створена у јавном простору, често са критичком, политичком или визуелно експресивном намером.

Урбанизам – Планирање и организовање простора градова и насељених места за функционалан и хармоничан развој.

Урбана уметност – Уметничко изражавање у јавном градском простору које комуницира директно са заједницом и окружењем.

Уметничко дело – Створени визуелни или материјални израз кроз који уметник дели идеју, емоцију или став.

Уметничка фотографија – Фотографија створена са естетском, експерименталном или концептуалном намером, са акцентом на изражавању и визуелној поруци.

Уметнички перформанс (Изведба) – Временски ограничено уметничко извођење уживо које укључује публику и ствара непосредно искуство.

Уметничке технике – Поступци помоћу којих уметник реализује своје дело.

Ф

Фасада – Спољашњи видљиви део објекта који обликује његов визуелни идентитет.

Фигурација – Приказивање препознатљивих облика и предмета, као и људских или животињских фигура.

Фовизам – Уметнички покрет који истиче снажну, чисту боју и слободан израз изнад реалистичног приказа.

Фонт – Дизајниран сет слова, бројева и знакова са заједничким визуелним стилем.

Флуксус (Fluxus) – Уметнички покрет који наглашава експеримент, спој различитих медија и рушење граница између уметности и живота.

Фотореализам – Стил у сликарству који тежи фотографској прецизности у детаљима и реалистичности приказаног.

Фотографија – Уметност и техника снимања и фиксирања слика помоћу светлости и камере.

Фотографски жанр – Категорија фотографије која се одликује специфичним темама, стилем или наменом (нпр. портрет, пејзаж, документарна).

Х

Хармонија – Организовање елемената у уметничком делу чиме се ствара визуелни и емоционални баланс.

Ц

Цртеж – Основни визуелни облик изражавања помоћу линије и форме.

Ч

Чувство (Осећај) – Емоционална реакција изазвана доживљајем уметничког дела.

Ш

Шрафура – Метода засенчења паралелним или укрштеним линијама ради стварања тона и волумена.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Наставни програм Ликовне уметности за II годину гимназијског образовања, Министарство образовања и науке РС Македоније, 2025.

- Абациева, С. (2002). Дубоко дисање: Антологија женског писма во македонској ликовној уметности 20. века. Скенпоинт.
- Абациева, С. (2017). Мултимедијална уметност. Остен.
- Абациева, С., & Алексиев, Е. (2015). Визуелне уметности у Македонији – Књига I: сликарство, скулптура, графика. Остен.
- Adams, L. (1999). Art across time: Volume II (The thirteenth century to the present). McGraw-Hill.
- Cramsie, P. (2010). The story of graphic design. Abrams.
- Davis, M. (2017). Teaching design. Allworth Press.
- Dondis, D. A. (1973). A primer of visual literacy. MIT Press.
- Ferrier, J. (Ed.). (1999). Art of our century. Chêne-Hachette.
- Франговска, А. (2023). Технологија, политика и екологија у македонској савременој уметности као одраз трансдисциплинарности и трансмедијалности (Докторска дисертација, Универзитет Сингидунум, Београд).
- Јовановић, Ђ. (Ур.). (2021). У дијалогу: визуелни и примењени ликовни програм КСП Центар – Јадро (2020–2021). Центар Јадро.
- Lucie-Smith, E. (2009). Lives of the great modern artists. Thames & Hudson.
- Lupton, E. (2010). Thinking with type. Princeton Architectural Press.
- Ocvirk, O., Stinson, R., Wigg, P., Bone, R., & Cayton, D. (1998). Art fundamentals: Theory and practice. McGraw-Hill.
- Tate. (n.d.). Tate. <https://www.tate.org.uk>
- The Metropolitan Museum of Art. (n.d.). The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org>
- The Museum of Modern Art. (n.d.). The Museum of Modern Art. <https://www.moma.org>

СПИСАК ФОТОГРАФИЈА УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА

